

SERÎ MUHAKEME USÛLÛNE İLİŞKİN SORUNLAR

THE ISSUES ABOUT SPEEDY TRIAL PROCESS

GÛlsÛn A. AygÛrmez UĞURLUBAY*

Nuran HAYDAR**

Mehmet KORKMAZ***

Özet

7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ya da medyada bilinen adı ile Yargı Reform Paketi Ekim 2019 itibariyle yürürlüğe girmiştir. Bununla Ceza Muhakemesi Kanunu'na eklenen pek çok yeni kurumun başında serî muhakeme usûlü gelmektedir. Bu çalışma, serî muhakeme usûlünün şartlarını ortaya koyarak, uygulanmalarına ilişkin önerilerde bulunma ve bu yeni usûlün âdil yargılanma hakkına hangi yönlerden aykırılık teşkil ettiğini tespit etme amacıyla oluştu-

* Doçent Doktor, İstanbul Gedik Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku ABD Öğretim Üyesi, gulsun.ugurlubay@gedik.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3386-2470.

** Araştırma Görevlisi, İstanbul Gedik Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku ABD Araştırma Görevlisi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Öğrencisi, nuran.haydar@gedik.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4453-9393.

*** Araştırma Görevlisi, İstanbul Gedik Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku ABD Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Yüksek Lisans Öğrencisi, mehmet.korkmaz@gedik.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6271-2888.

Makale Gönderim Tarihi: 16.12.2019.

Makale Kabul Tarihi: 23.12.2019.

rumuştur. Bu minvâlde CMK'nın 250. maddesinde düzenlenen her bir koşul için ayrı bir başlık açılmış ve bunlar, silâhların eşitliği, çelişmeli muhakeme, meram anlatma, şüpheden sanık yararlanır ilkelere, masûmiyet karinesi, aleyhe delil göstermeye zorlanma yasağı, susma hakkı ile kanunî hâkim ilkesi, tarafsız ve bağımsız mahkeme önünde yargılanma hakkı bakımından arızalı yönleri âdil yargılanma hakkı çerçevesinde tahlil edilmiştir. Son bölümde, ihlâllerin giderilmesi için gereken değişiklik önerileri sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yargı Reform Paketi, Serî Muhakeme Usûlü, Âdil Yargılanma Hakkı, Çelişmeli Muhakeme, Kanunî Hâkim Güvencesi.

Abstract

The Law on the Amendment of Criminal Procedure Law and Certain Laws (No. 7188) or the Judicial Reform Package, known in the media, came into force in October 2019. The serial procedure is the leading one of many new institutions added to the Code of Criminal Procedure with this package. This study was established in order to put forward the conditions of the serial procedure and to determine in which ways this new procedure violated the right to a fair trial. In this context, a title was opened for each condition set out in Article 250 of the Criminal Procedure Law and the defective aspects of the functioning of this process- in terms of principles of equality of arms, adversery trial, the right to fair hearing, in dubio pro reo, presumption of innocence, nemo tenetur, the right to silence and the principle of legal judge and the right to be judged by independent and impartial tribunals were analyzed within the framework of the right to a fair trial. The last section lists the proposed amendments to remedy violations.

Keywords: Judicial Reform Package, Serial Procedure, Right to a Fair Trial, Adverserial Procedure, the Principle of Natural Judge.

GİRİŞ

17 Ekim 2019 tarihinde kabul edilen ve 30928 sayı ve 24.10.2019 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 7188 sayılı Ceza Muhakemesi

Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 23. maddesi ile 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun mülgâ 250. maddesi başlığı ile beraber yeniden oluşturulmuş ve ceza muhakemesi hukukuna "serî muhakeme usûlü" adında yeni bir müessesese getirilmiştir. Söz konusu hüküm aşağıdaki gibidir:

Serî muhakeme usûlü

MADDE 250- (1) Soruşturma evresi sonunda aşağıdaki suçlarla ilgili olarak kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmediği takdirde serî muhakeme usûlü uygulanır:

a) Türk Ceza Kanunu'nda yer alan;

- 1. Hakkı olmayan yere tecavüz (madde 154, ikinci ve üçüncü fıkra),*
- 2. Genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması (madde 170),*
- 3. Trafik güvenliğini tehlikeye sokma (madde 179, ikinci ve üçüncü fıkra),*
- 4. Gürültüye neden olma (madde 183),*
- 5. Parada sahtecilik (madde 197, ikinci ve üçüncü fıkra),*
- 6. Mühür bozma (madde 203),*
- 7. Resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan (madde 206),*
- 8. Kumar oynanması için yer ve imkân sağlama (madde 228, birinci fıkra),*
- 9. Başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması (madde 268), suçları.*

b) 10/7/1953 tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silâhlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 13'üncü maddesinin birinci, üçüncü ve beşinci fıkraları ile 15'inci maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarında belirtilen suçlar.

c) 31/8/1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 93 üncü maddesinin birinci fıkrasında belirtilen suç.

d) 13/12/1968 tarihli ve 1072 sayılı Rulet, Tilt, Langirt ve Benzeri Oyun Alet ve Makinaları Hakkında Kanun'un 2'nci maddesinde belirtilen suç.

e) 24/4/1969 tarihli ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun ek 2'nci maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı bendinde belirtilen suç.

(2) Cumhuriyet savcısı veya kolluk görevlileri, şüpheliyi, serî muhakeme usûlü hakkında bilgilendirir.

(3) Cumhuriyet savcısı tarafından serî muhakeme usûlünün uygulanması şüpheliye teklif edilir ve şüphelinin müdafii huzurunda teklifi kabul etmesi hâlinde bu usûl uygulanır.

(4) Cumhuriyet savcısı, Türk Ceza Kanunu'nun 61'inci maddesinin birinci fıkrasında belirtilen hususları göz önünde bulundurarak, suçun kanunî tanımında öngörülen cezanın alt ve üst sınırı arasında tespit edeceği temel cezadan yarı oranında indirim uygulamak suretiyle yaptırımını belirler.

(5) Dördüncü fıkra uyarınca sonuç olarak belirlenen hapis cezası Cumhuriyet savcısı tarafından, koşulları bulunması hâlinde Türk Ceza Kanunu'nun 50'nci maddesine göre seçenek yaptırımlara çevrilebilir veya 51'inci maddesine göre ertelenebilir.

(6) Bu maddeye göre belirlenen yaptırımlar hakkında, Cumhuriyet savcısı tarafından, koşulları bulunması hâlinde 231'inci madde kıyasen uygulanabilir.

(7) Bu madde kapsamında yaptırım uygulanması, güvenlik tedbirlerine ilişkin hükümlerin uygulanmasına engel teşkil etmez.

(8) Cumhuriyet savcısı, şüpheli hakkında serî muhakeme usûlünün uygulanmasını yazılı olarak görevli mahkemeden talep eder. Talep yazısında;

a) Şüphelinin kimliği ve müdafii,

b) Mağdur veya suçtan zarar görenlerin kimliği ile varsa vekili veya kanunî temsilcisi,

c) İsnât olunan suç ve ilgili kanun maddeleri,

d) İsnât olunan suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi,

e) Şüphelinin tutuklu olup olmadığı; tutuklanmış ise, gözaltına alma ve tutuklama tarihleri ile bunların süreleri,

f) İsnât olunan suç oluşturulan olayların özeti,

g) Üçüncü fıkrada belirtilen şartların gerçekleştiği,

h) Belirlenen yaptırım ile beşinci ve altıncı fıkra uygulanmış ise bunlara ilişkin hususlar ve güvenlik tedbirleri,

gösterilir.

(9) Mahkeme, şüpheliyi müdafii huzurunda dinledikten sonra üçüncü fıkradaki şartların gerçekleştiği ve eylemin serî muhakeme usûlü kapsamında olduğu kanaatine varırsa talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kurar; aksi takdirde talebi reddeder ve soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla dosyayı Cumhuriyet başsavcılığına gönderir. Mazeretsiz olarak mahkemeye gelmeyen şüpheli, bu usûlden vazgeçmiş sayılır.

(10) Serî muhakeme usûlünün herhangi bir sebeple tamamlanamaması veya soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmesi hâllerinde, şüphelinin serî muhakeme usûlünü kabul ettiğine ilişkin beyanları ile bu usûlün uygulanmasına dair diğer belgeler, takip eden soruşturma ve kovuşturma işlemlerinde delil olarak kullanılamaz.

(11) Suçun iştirâk hâlinde işlenmesi durumunda şüphelilerden birinin bu usûlün uygulanmasını kabul etmemesi hâlinde serî muhakeme usûlü uygulanmaz.

(12) Serî muhakeme usûlü, yaş küçüklüğü ve akıl hastalığı ile sağır ve dilsizlik hâllerinde uygulanmaz.

(13) Resmî mercilere beyân edilmiş olup da soruşturma dosyasında yer alan adreste bulunmama veya yurt dışında olma ya da başka bir nedenle şüpheliye ulaşılamaması hâlinde, serî muhakeme usûlü uygulanmaz.

(14) Dokuzuncu fıkra kapsamında Cumhuriyet savcısının talebi doğrultusunda mahkemece kurulan hükme itiraz edilebilir.

(15) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usûl ve esaslar Adalet Bakanlığı tarafından çıkarılan yönetmelikle belirlenir.

Bu çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde CMK m. 250' de öngörülen serî muhakeme usûlüne ilişkin maddî koşullar tek tek ele alınarak, bunlara ilişkin sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulacaktır. İkinci ana bölümde ise serî muhakeme ilkesinin âdil yargılama ilkesi ile ne kadar uyumlu olduğu ayrıntılı bir şekilde tartışılmaya çalışılacak, varılan sonuçla alâkalı çözüm önerilerinde bulunulacaktır.

I. SERÎ MUHAKEME USÛLÜ KOŞULLARINA İLİŞKİN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

CMK m. 250 kapsamında serî muhakeme usûlünün uygulanması için birçok unsurun bir arada bulunması gerekmektedir. Buna göre serî muhakeme usûlü ancak (A) soruşturma evresi sonunda, (B) serî muhakeme usûlünün kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilmediği ve (C) suç CMK m. 250’de sayılan katalog suçlardan olduğu takdirde uygulanabilir. Bu unsurların yanında serî muhakeme usûlü hakkında (D) Cumhuriyet savcısı veya kolluk görevlileri şüpheliyi bilgilendirecek, Cumhuriyet savcısı tarafından teklif getirilecek, teklif şüphelinin müdafii huzurunda kabul edilirse usûl uygulama bulacaktır. (E) Yaptırım Cumhuriyet savcısı tarafından belirlenecektir. (F) Mahkeme, savcının talebini reddedecek ya da talep doğrultusunda hüküm kuracaktır. Aşağıda bu koşullar tek tek ele alınacaktır.

A. Serî muhakeme usûlü, “soruşturma evresi sonunda” uygulanır.

CMK m. 250/1’e göre serî muhakeme usûlü soruşturma evresi sonunda uygulanabilecektir. Ancak soruşturma evresi sonundan ne anlaşılması gerektiği belirsizdir. Zirâ ne bu norm içerisinde ne de CMK’da başka bir yerde soruşturma evresinin ne zaman biteceğine dair bir hüküm bulunmaktadır. Soruşturma evresinin sonu normatif somut kriterlere göre belirlenmeyecek olursa, göreceli ve kişiden kişiye değişecek bir yorum ve uygulama ile karşı karşıya kalınacaktır. Bu da normun kötüye kullanılması ya da gereği gibi uygulanmaması tehlikesini doğurabilecektir. En ciddi tehlike ise yerine göre işlerin yoğunluğu yerine göre yargılamaları en hızlı şekilde sonlandırma arzusu nedeniyle, soruşturmaların gereği tam yapılmadan bir iki gün gibi kısa bir sürede sonlandırılarak serî muhakemeye dayalı bir hükmün çıkabilecek olması ve böylelikle sayısız ceza muhakemesi hukuku ilkesinin ihlâlidir.

Etkin soruşturma yükümlülüğü, maddî gerçeğin ortaya çıkmasında yapı taşı unsurlardan biridir. Burada bir eksiklik, öncelikle maddî gerçeğin ortaya çıkarılarak asıl suç faillerinin cezalandırılmasında yatan kamusal menfaatlerin göz ardı edilmesi ve mağdurlar açısından hak arama özgürlüklerinin kısıtlanması anlamına gelecektir.

Suç failleri açısından da âdil yargılama ilkesi ve bununla bağlantılı olmak üzere silâhların eşitliği, masûmiyet karinesi ve lekelenmeme hakkının ihlâli; tüm bunların yanında da kovuşturma ve araştırma mecburiyeti ilkesi ihlâlî söz konusu gündeme gelecektir.

Tüm bunların yanında etkin bir soruşturma evresinde ortaya çıkabilecekken çıkarılmamış bir delilin sonradan ortaya çıkması, önemli usûl sorunları ortaya çıkarabileceği gibi “serîlik” beklenen serî muhakeme usûlünden istenen verimin alınmasını da engelleyici olacaktır. Bunun dışında kesinleşmiş bir kararın ardından anılan bu delillerin ortaya çıkması, ceza yargılama organlarının olağan ya da olağanüstü kanun yollarıyla gereksiz yere meşgul edilmeleri anlamına gelecektir ki, her hâlde serî muhakeme usûlünden beklenen bu değildir.

Soruşturma evresinin sonu unsurunun normatif kriterlerle somutlaştırılarak CMK ile uyumlu yorumlanması yukarıda anılan sorunların *de lege lata* kısmen giderilmesi hususunda isâbetli olacaktır. Hem yukarıda anılan ilkeleri ihlâl etmemek hem de serî muhakeme usûlü eliyle kamu davasını açma ve kamu davasını yürütme mecburiyeti ilkelerine açıkça bir istisnâ getirildiğinden soruşturma evresinin sonu unsurunun CMK ile uyumlu olacak şekilde somutlaştırılması zorunludur.

Bu bağlamda soruşturma evresi CMK m. 2/1 ile bağdaşır olarak “*Kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianâmenin kabulüne kadar geçen evre*” olduğuna göre, soruşturma evresinin son bulunduğu an da iddianâmenin kabulü anı olacaktır. Her ne kadar serî muhakeme usûlünde bir iddianâme bulunmasa da soruşturmayı sonlandırma kriteri, iddianâmenin kabulü için geçerli olan tüm koşulların oluşması olmalıdır. Burada gözden kaçırılmaması gereken en önemli hususlardan biri, iddianâmenin ilgili mahkemeye arz edilmesiyle, mahkeme tarafından değerlendirildiği ara muhakeme evresinin (CMK m. 170 – 174) serî muhakeme usûlünde bulunmamasıdır. Ara muhakeme evresinde soruşturma dosyasındaki eksiklikler giderilip, dosyasının şeklen ve deliller bakımından madden tekemmül ettirilmesi istenmektedir.¹ Serî muhakeme usûlünde ara muhakeme evresinin olmaması, savcılığın soruşturmaları eksik-

¹ Bahri Öztürk ve diğerleri, *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017), 617.

siz yaparak, adete kusursuz bir iddianâme hazırlar gibi hareket etmesinin önemini bir kez daha arttırmaktadır. Bu nedenle savcılığın mahkemeye serî muhakeme talep yazısı yazmadan önce şu hususlarda özenli bir değerlendirme yapması icâp eder:

Öncelikle suçun sübûtuna etki edeceği mutlâk sayılan delillerin toplanıp toplanmadığı gözden geçirilerek; isnâdın soyut gerekçelere, mücerret iddialara dayanmadığı net bir şekilde ortaya konulmalıdır. Yüklenen suç oluşturulan olayların, mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanıp açıklanmadığına ve en nihâyetinde soruşturma evresi sonunda toplanan delillerin, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturup oluşturmadığına bakılmalıdır. İddianâmenin kurucu unsuru yeterli şüphe olduğuna göre, yeterli şüphe oluşmadan (CMK m. 170/1 2. cümle) serî muhakeme usûlüne geçilemeyecektir. Soruşturmanın başlatılabilmesi için aranan başlangıç şüphesi, daha da kuvvetlenerek, yoğunluğu artarak, artık yargılama neticesinde sanığın mahkûm olma ihtimâli, beraat etme ihtimâline oranla ağır basar duruma geliyorsa, burada yeterli şüpheden bahsedilmektedir.² Dolayısıyla yeterli şüphe, mevcut delillerle bir mahkûmiyet kararının çıkması orta yoğunlukta muhtemel olması ya da eldeki delillere nazaran yapılacak bir duruşmada sanığın mahkûm olması ihtimâlinin beraat etmesi ihtimâlinden daha kuvvetli olmasıdır.³ Yeterli şüphe, (iddianâmenin - CMK m. 170/2) dolayısıyla da serî muhakeme usûlüne göre şüpheliye teklifte bulunmanın olmazsa olmaz bir koşuldur. Tüm bunların ardından savcılık (iddianâmedeki yani) talepnâmedeki suçun unsurlarını delillerle ilişkilendirerek tartışılıp tartışılmadığını bizzat kendi tekrar gözden geçirmelidir (CMK m. 170/4, 5, 6). CMK m. 250/8-c kapsamında isnâd olunan suçun hangi kanun maddesinden ibâret olduğunu belirtmekle yetinilmemeli, tam tersine anılan hususları içeren gerekçeli bir iddiada bulunulmalıdır. Bu sadece isnâdı öğrenme hakkının gereği değil, aynı zamanda etkin bir savunmada bulunmanın da ana koşuludur. Bu noktada Yargıtayın iddiânameler için öngördüğü standartların,⁴ talepnâmeler için de en azından isnâd olunan suç ile alâkalı yerine getirilmesi gerekir.

² Yar. 18. CD, E. 2017/4819, K. 2017/15005, 18.12.2017.

³ Yar. 18. CD, E. 2017/4819, K. 2017/15005, 18.12.2017.

⁴ Bunlar için bkz. Yar. 6. CD, E. 2014/8058, K. 2018/496, 30.1.2018; ayrıca Yar. 6. CD, E. 2014/14978, K. 2018/670, 29.1.2018.

Tüm bunların yanında *de lege ferenda* olarak CMK m. 250/1 1. cümle içerisinde geçen “soruşturma evresi sonunda” kavramı yerine “yeterli şüpheye ulaşıldıktan sonra serî muhakeme usûlü talebi koşulları oluştuğunda” ifâdesine yer verilmesi daha isâbetli olacaktır. Zirâ yukarıda da aktarıldığı üzere, böyle bir talepte bulunulması, iddia-nâmenin kabulü ile aynı standartlara bağlandığında, zaten hâlihazırda CMK m. 170 ile uyumlu bir soruşturma süreci yaşanacağından, norma yönelik haklı eleştirilerin giderilmesi söz konusu olabilir.

B. Serî muhakeme usûlü, “kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilmediği takdirde” uygulanacaktır.

CMK m. 250 bir **emir** normudur (“uygulanır”). Dolayısıyla kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmediği takdirde, savcılık serî muhakeme usûlü uygulamak zorundadır, bu hususta bir takdir yetkisi yoktur. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi, CMK m. 171/2’de düzenlenmiştir. Buna göre “*Uzlaştırma ve önödeme kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere, Cumhuriyet savcısı, üst sınırı üç yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı, yeterli şüphenin varlığına rağmen, kamu davasının açılmasının beş yıl süre ile ertelenmesine karar verebilir... Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için; Şüphelinin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezası ile mahkûm olmamış bulunması, Yapılan soruşturmanın, kamu davası açılmasının ertelenmesi hâlinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini vermesi, Kamu davası açılmasının ertelenmesinin, şüpheli ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olması, Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı ve Cumhuriyet savcısı tarafından tespit edilen zararın, aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi, koşullarının birlikte gerçekleşmesi gerekir.*”

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı ihtiyârî, dolayısıyla Cumhuriyet savcısının takdirindedir. Cumhuriyet savcısı ilk olarak kamu davasının açılmasının şartlarının oluşup oluşmadığına bakacak ve şartları oluşmuşsa ya erteleme yönünde karar verecek ya da tam tersine böyle bir karar vermeyecektir. Ertelene karar vermezse serî muhakeme usûlünü uygulamak zorunda kalacaktır. Bunun haricinde kamu davasının açılması şartları oluşmadıysa, mesela

şüphelinin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezası ile mahkûmiyeti söz konusu ise, bu durumda (suçun CMK m. 250 kapsamındaki katalog suçlardan olması şartıyla) savcı yine serî muhakeme usûlü kararı vermek zorunda kalacaktır. Bunun yaratacağı sakıncaya bir sonraki başlıkta değinilecektir.

C. Serî muhakeme usûlü, sadece CMK m. 250'de sayılan katalog suçlar için uygulanabilir.

CMK m. 250'de katalog suçlara yer verilmiştir. Tahdidî olarak sayılan bu suçlar dışında serî muhakeme usûlüne başvurulması mümkün değildir. Bu suçlar Türk Ceza Kanunu'nda yer alan, hakkı olmayan yere tecavüz (madde 154, ikinci ve üçüncü fıkra), genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması (madde 170), trafik güvenliğini tehlikeye sokma (madde 179, ikinci ve üçüncü fıkra), gürültüye neden olma (madde 183), parada sahtecilik (madde 197, ikinci ve üçüncü fıkra), mühür bozma (madde 203), resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan (madde 206), kumar oynanması için yer ve imkân sağlama (madde 228, birinci fıkra), başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması (madde 268) suçları ile 10/7/1953 tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silâhlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 13. maddesinin birinci, üçüncü ve beşinci fıkraları ile 15. maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarında belirtilen suçlar; 31/8/1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 93. maddesinin birinci fıkrasında belirtilen suç; 13/12/1968 tarihli ve 1072 sayılı Rulet, Tilt, Langırt ve Benzeri Oyun Alet ve Makinaları Hakkında Kanun'unun 2. maddesinde belirtilen suç; 24/4/1969 tarihli ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun ek 2. maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı bendinde anılan suç olarak belirlenmiştir.

Kanun koyucunun neden bu suçları serî muhakeme usûlü kapsamına aldığı bilinmemektedir, zirâ gerekçede bu hususta bir veri bulunmamaktadır. Suç seçimindeki belirsizlik öncelikle, katalog suçların hızla genişletilmesi tehlikesi bulunduğu izlenimi vermektedir. Serî muhakeme usûlünün, gerekçede⁵ anılan (muhtemel) getiri-

⁵ Bkz. gerekçe: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss105.pdf> .

liş amacına uygun, *yargılaması formaliteye boğulmuş bu nedenle de basit suç olmasına rağmen yargılaması uzun süren* suçlarla sınırlı tutulması isâbetli olacaktır. Bunun yanında yasal düzenlemelerin aynı zamanda bir sinyal işlevi de bulunmaktadır ve bu nedenle CMK m. 250 ile getirilen normun topluma vereceği mesaj gözden kaçırılmamalıdır. Usûlün hızlı olması ve esasen savcılığın büyük rol oynaması nedeniyle toplumda sanki “*mahkeme huzuruna bile çıkmıyorsun, savcılıkta iş hemen hızlıca bitiyor*” gibi bir algı ile suç işlemeye yönelik caydırıcılığı sekteye uğratici, hatta özendirici bir izlenim uyandırılmamalıdır. Bu bağlamda (yukarıda aktarıldığı üzere mükerrer suçlularda kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilemeyeceğinden zorunlu olarak serî yargılama usûlüne geçileceğinden) öncelikle suçu meslek hâline getiren ya da mükerrer suçluların serî muhakeme uygulaması dışında tutulması isâbetli olacaktır. Bu özellikle mühür bozma (madde 203), kumar oynanması için yer ve imkân sağlama (madde 228, birinci fıkraya) gibi suçlar ile trafik güvenliğini tehlikeye sokma (madde 179, ikinci ve üçüncü fıkraya) suçu açısından önemlidir. Yargılamanın hızlılığını sağlamak ve yargının iş yükünü azaltmak adına mükerrerlere doğrudan yarı oranında ceza indirimi hakkaniyete uygun olmadığı gibi, kamu düzeninin korunması amaçlarına da terstir. Bu nedenle serî yargılama usûlünün mükerrerlere uygulanmayacağı yönünde bir kısıtlama getirilmesi *de lege feranda* önerilmektedir.

D. Cumhuriyet savcısı veya kolluk görevlileri şüpheliyi serî muhakeme usûlü hakkında bilgilendirir ve Cumhuriyet savcısı tarafından serî muhakeme usûlünün uygulanması şüpheliye teklif edilir ve şüphelinin müdafii huzurunda teklifi kabul etmesi hâlinde bu usûl uygulanır (CMK m. 250/2-3).

Bu fıkralarda yine **emir** normları söz konusudur. Zirâ “Cumhuriyet savcısı veya kolluk görevlileri, şüpheliyi, serî muhakeme usûlü hakkında **bilgilendirir**. Cumhuriyet savcısı tarafından serî muhakeme usûlünün uygulanması şüpheliye teklif **edilir** ve şüphelinin müdafii huzurunda teklifi kabul etmesi hâlinde bu usûl **uygulanır**.”. Dolayısıyla savcılığın normun uygulanmasında takdir hakkı yoktur. Bu bağlamda savcılığın şüpheliyi bilgilendirme yanında şüpheliye teklifte bulunma – dolayısıyla teklifsiz olarak doğrudan serî muha-

keme usûlüne geçilemeyecektir – aynı zamanda teklifin kabulü durumunda da serî muhakeme usûlünü uygulama zorunluluğu bulunmaktadır.

Şüpheliyi bilgilendirme, sadece “serî muhakeme usûlü hakkında” olacaktır. Bu durumda savcılık şüpheliye, fiilinin katalog suçlardan birini oluşturduğu, hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilmesinin söz konusu olamayacağı, serî muhakeme usûlünün işletilmesinin ancak kendi kabulü ile mümkün olacağını iletilir. Bildirimin ardından Cumhuriyet savcısı tarafından şüpheliye serî muhakeme usûlünün uygulanması teklif edilmek zorundadır, savcının burada takdir hakkı yoktur. Bunun ardından şüphelinin müdafii huzurunda teklifi kabul etmesi hâlinde bu usûl uygulanır.

Ancak anılan bu bildirim aşaması ile alâkalı ciddi soru işaretleri vardır. Öncelikle savcılığın ana görevi sadece bilgilendirme olarak ifâde edildiğinden, suç isnâdına, suç isnâdına esas alınan olgulara, delillere vs. ilişkin herhangi bir açıklamada bulunup bulunamayacağı belirsizdir. Ayrıca soruşturma aşamasının gizliliği esas olduğundan, delillerin müşterekliği ve doğrudanlığı sorunları ortaya çıkarak, tarafların teklif öncesi delillerin hepsine ulaşip ulaşamayacağı, itiraz edip edemeyeceği vs. soruları cevapsız kalmaktadır. En nihâyetinde şüphelinin bildirim sonrası kendine bildirilenleri bir müdafii yardımıyla tam olarak kavrayarak idrâk etmesi ve reddin/kabulün sonuçları hakkında etraflıca düşünerek bir irâde açıklamasında bulunması için belirli bir süre tanınup tanınmayacağı da belirsizdir. Aktarılan tüm bu boşluk ve eksiklikler teklif aşamasında da giderilmiş gözükmemektedir. Bu nedenle dar kapsamlı bir bildirimden hemen sonra teklif aşamasına geçilmesi ile şüpheli sadece uygulanacak usûl hakkında bilgi sahibi olacak, kendini savunma ve ifâde konusunda hiçbir imkân elde edemeyecektir. Her ne kadar teklif aşamasında zorunlu müdafilik uygulamaya sokulmuş olsa da bu durum taraflar arasında bozulmuş dengeyi düzeltmemekte, bir tarafı diğer tarafa karşı dezavantajlı konuma düşürmektedir. Bu bağlamda aşağıda bildirim ve teklif aşamasına yönelik *de lege lata* önerilere yer verilerek, konunun âdil yargılama ilkesi kapsamında etraflıca tartışılması çalışmanın ikinci bölümünde yapılacaktır.

Bildirim aşamasıyla ilgili *de lege lata* önerilerin başında bildirim kapsamının genişletilmesi gelmektedir. Serî muhakeme uygulamasında bildirim kapsamı sadece “*serî muhakeme usûlü*” ile ilgilidir. Savcılık şüpheliye, şüpheli fiilinin katalog suçlardan birini oluşturduğunu, hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilmesinin söz konusu olamayacağını, serî muhakeme usûlünün işletilmesinin ancak kendi kabulü ile mümkün olacağını açıklamalıdır. Serî muhakeme usûlünün kabulü durumunda, savcı olarak kendisinin yaptırım belirleyeceğini ve (suçun kanunî tanımında öngörülen cezanın alt ve üst sınırı arasında tespit edeceği temel) cezadan yarı oranında indirim uygulayacağını (CMK m. 250/4), mahkemenin kendisini (yani şüpheliyi) müdafii huzurunda dinledikten sonra üçüncü fıkradaki şartların gerçekleştiği ve eylemin serî muhakeme usûlü kapsamında olduğu kanaatine varırsa talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kuracağını; aksi takdirde talebi reddedeceğini ve soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla dosyayı Cumhuriyet başsavcılığına göndereceğini; kendisinin (şüpheli) mazeretsiz olarak mahkemeye gelmemesi durumunda bu usûlden vazgeçmiş sayılacağını bildirmelidir (CMK m. 250/9).

Bununla birlikte tüm bu bilgilerin yanında, şüphelinin serî muhakeme usûlünü kabul etmesi ve etmemesinin sonuçları da bildirim kapsamına alınmalıdır. Bu sadece ceza muhakemesi ile ilgili hakların korunması açısından değil, kişinin kendi geleceğini belirleme hakkının kullanılabilmesi bakımından da önemlidir. Burada özellikle CMK m. 250/10 tam olarak aktartılmalıdır. Şüpheliye kanun yollarına gitme hakkının bulunduğu da mutlâka bildirilmelidir.

Bildirim yapılmasının ardından şüpheliye, konu hakkında müdafii ile görüşmesi ve sağlıklı bir irâde oluşturabilmesi için düşünebilme ve teklif sürecine yönelik savunmasını hazırlayabilmesi için (en az iki haftalık) bir sürenin tanınması gerekir.

CMK m. 250/3 teklifin müdafii huzurunda kabul edilebileceğini öngörmektedir. Bu durumda teklifin reddi değil, kabulü için bir çeşit zorunlu müdafilik getirilmiş olsa da, -aşağıda aktarılacağı üzere- tüm teklif sürecinde müdafii mevcudiyeti daha isâbetli olacaktır. Bu nedenle bildirim kapsamına teklif görüşmesine müdafii eşliğinde

gelinmesi gerektiği, müdafî bulunmaması durumunda kendisine zorunlu müdafî atanacağı iletilmelidir.

Teklif aşaması ilgili *de lege lata* önerilerin başında teklif aşamasına CMK m. 147 vd. hükümlerinin kıyasen uygulanması gelmektedir. Şüpheli bilgilendirdikten ve savunmasını hazırlaması için tanınan (önerildiği üzere iki haftalık) sürenin geçmesinin ardından Cumhuriyet savcısı tarafından serî muhakeme usûlünün uygulanması teklif edilecektir. Bildirim kollukça da yapılabilecekken, teklif sadece savcılıkça gerçekleştirilebilmektedir. Mevcut norma göre her ne kadar sadece teklifin kabulü müdafî huzurunda olmalı ise de, teklif sürecince aslen bir yargılama faaliyetinde bulunulduğundan, tüm teklif sürecinde müdafî mevcudiyeti aranmalıdır. Teklif sürecinde CMK m. 147 ve 148 hükümleri kıyasen uygulanmalıdır. Bu bağlamda öncelikle şüpheli veya sanığın kimliği saptanır. Şüpheli veya sanık, kimliğine ilişkin soruları doğru olarak cevaplandırmakla yükümlüdür. Kendisine yüklenen suç anlatılır. Müdafî seçme hakkının bulunduğu ve onun hukukî yardımından yararlanabileceği, müdafîinin teklif görüşmelerinde hazır bulunabileceği, ancak teklifi kabul esnasında hazır bulunma zorunluluğu olduğu, kendisine bildirilir. Müdafî seçecek durumda olmadığı takdirde, kendisine baro tarafından bir müdafî görevlendirilir. Yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu söylenir. Şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği hatırlatılır ve kendisi aleyhine var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürmek olanağı tanınır (ifâde alma aşamasında tanınan bu hakkın teklif görüşmeleri sırasında tanınmaması açık şekilde CMK ve âdil yargılanma hakkının ihlâli teşkil edecektir). Şüphelinin kişisel ve ekonomik durumu hakkında bilgi alınır. Teklif işlemlerinin kaydında, teknik imkânlardan yararlanır. Teklif görüşmeleri bir tutanağa bağlanır. Bu tutanakta aşağıda belirtilen hususlar yer alır: 1. Teklif işlemlerinin yapıldığı yer ve tarih. 2. Teklif sırasında hazır bulunan kişilerin isim ve sıfatları ile şüphelinin açık kimliği. Teklif yapılmasında yukarıdaki işlemlerin yerine getirilip getirilmediği, bu işlemler yerine getirilmemiş ise nedenleri. Tutanak içeriğinin şüpheli ile hazır olan müdafîi tarafından okunduğu ve imzalarının alındığı. İmzadan çekinme hâlinde bunun nedenleri.

İfâde alma ve sorguda yasak usûller başlıklı CMK m. 148 de kıyasen uygulanmalıdır. Bu bağlamda şüphelinin beyânı irâdesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilâç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahâleler yapılamaz. Teklif kapsamı dışında, kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez. Yasak usûllerle elde edilen ifâdeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez.

E. Yaptırımı Cumhuriyet savcısı belirleyecektir.

Savcı, TCK m. 61/1’de belirtilen hususları göz önünde bulundurarak, suçun kanunî tanımında öngörülen cezanın alt ve üst sınırı arasında tespit edeceği temel cezadan yarı oranında indirim uygulamak suretiyle yaptırımı belirler. Dördüncü fıkra uyarınca sonuç olarak belirlenen hapis cezası Cumhuriyet savcısı tarafından, koşulları bulunması hâlinde TCK m. 50’ya göre seçenek yaptırımlara çevrilebilir veya 51. maddeye göre ertelenebilir. Bu maddeye göre belirlenen yaptırımlar hakkında, Cumhuriyet savcısı tarafından, koşulları bulunması hâlinde 231. madde kıyasen uygulanabilir. Bu madde kapsamında yaptırım uygulanması, güvenlik tedbirlerine ilişkin hükümlerin uygulanmasına engel teşkil etmez.

CMK m. 250 yargılama faaliyetinde bulunarak cezayı tayin yetkisini Cumhuriyet savcısına aktarmış bulunmaktadır. Cezayı takdir eden *Cumhuriyet savcısı, şüpheli hakkında serî muhakeme usûlünün uygulanmasını yazılı olarak görevli mahkemeden talep edecektir.*

Savcının hem bildirim/teklif yazışmalarını hem de tüm yargılama sürecini yürüterek cezayı takdir etmesi, uygulamada ciddi zorluklar yaratacaktır. Şimdiye kadarki ceza muhakemesi uygulamasında cezanın bireyselleştirilmesi bir yargılama faaliyeti olarak mahkemelerin icrâ ettiği bir faaliyet olmuştur. Bu konuda savcılık tarafından tecrübe kazanılana kadar geçecek sürede serî olması beklenen muhakeme usûlünden umulan fayda elde edilemeyecektir. Tüm bunların yanında örneğin zincirleme suç, mevcut soruşturmanın derdest olup olmadığı vs. gibi hususların tespiti açısından yazışmaların yapılması ve sonuçların beklenmesi icâp edebilecektir.

Tüm bunlar ciddi kalem faaliyetleri olup, sadece kâtabi olan ve kendi özel kalemi bulunmayan Cumhuriyet savcısı açısından yerine getirilmesi neredeyse imkânsız iş yükü yaratacaktır, ki savcılıkların mevcut iş yükü hâkimliklerden daha da az değildir. Buraya ayrıca CMK m. 250/6 kapsamında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilebilecek hâllerin de getireceği iş yükünü eklemek icâp eder. Cumhuriyet savcısı tarafından sonuç olarak belirlenen yaptırım hakkında, koşulları oluşmuş hükmün açıklanmasının geri bırakılması hükümlerinin uygulanabilmesi için savcının, tüm iş yükü arasında, sanığın kişilik özellikleri ile kısa süreli serî muhakeme usûlü savcılık görüşmesi sürecindeki tutum ve davranışlarını göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varması gerekecek ve en nihâyetinde şüpheliye CMK m. 230/6 son cümle gereği, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını kabul edip etmediğini sorması gerekecektir ki kabul olmadan HAGB kararı verilemeyecektir. Tüm bu açıklamalar ışığında, Cumhuriyet savcısına hâlihazırdaki soruşturmaları yürütme görevi yanında bir de serî muhakeme işlemlerinin eklenmesi, serî muhakeme usûlünden beklenen serîliğin önündeki en önemli engeldir. Tüm bu olumsuzluklar karşısında CMK m. 250/4, 5, 6, 7 kapsamında anılan yargılama görevinin Cumhuriyet savcısından alınarak, tekrar mahkemelere –Sulh Ceza Hâkimliklerine (eski isme dönülerek Mahkemelere)- aktarılması en isâbetlisi olacaktır. Tüm bu hususlar çalışmanın ikinci kısmında âdil yargılama ilkesi kapsamında ayrıca tartışılacaktır.

F. Mahkeme hüküm kurar; aksi takdirde talebi reddeder ve soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla dosyayı Cumhuriyet başsavcılığına gönderir (CMK m. 250/9).

CMK m. 250 yargılama faaliyetinde bulunarak cezayı tayin yetkisini Cumhuriyet savcısına aktardığından, mahkemenin yapacağı klasik anlamda bir kovuşturma olmayacaktır. Mahkeme şüpheliyi müdafii huzurunda sadece dinleyecek, sonra –yine sadece- üçüncü fıkradaki şartların gerçekleştiği ve eylemin serî muhakeme usûlü kapsamında kalıp kalmadığını inceleyerek, şartlar oluşmuşsa savcının belirlediği yaptırım doğrultusunda hüküm kuracaktır: “Mahke-

me, şüpheliyi müdafii huzurunda dinledikten sonra üçüncü fıkradaki şartların gerçekleştiği ve eylemin serî muhakeme usûlü kapsamında olduğu kanaatine varırsa talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kurar; aksi takdirde talebi reddeder ve soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla dosyayı Cumhuriyet başsavcılığına gönderir.”.

Burada mahkeme öncelikle şüpheliyi dinleyecektir. Dinlemekten ne anlaşılması gerektiği ise belirsizdir. Bunun yanında mahkeme serî muhakeme usûlü 3. fıkra şartlarının oluşup oluşmadığını inceleyecektir. Bu kapsamda şüpheliye usûlüne uygun serî muhakeme usûlü teklifi yapıp yapılmadığını ve bir kabul beyânında bulunup bulunmadığını inceleyecektir. Bunun yanında fiilin serî muhakeme kapsamında olup olmadığını ele alacaktır. “... eylemin serî muhakeme usûlü kapsamında olduğu kanaatine varırsa talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm **kurar.**” Burada bir **emir** normu söz konusudur. İnceleme konusu yapılacak husus fiilin serî muhakeme kapsamında olup olmadığıdır. Fiilin serî muhakeme kapsamında kalıp kalmadığının tespitinin nasıl vuku bulacağı sorusuna normun mevcut yapısı yanıt vermemektedir. Zirâ savcılık mahkemeye yönelik talepnâme yazısında esasa ilişkin olarak, isnât edilen suç ile ilgili maddelerin yanında isnât olunan suç oluşturulan olayların özetini yazacaktır. Kanun koyucu talepnâmede iddianâmede olduğu gibi, suçun delilleri ile yüklenen suç oluşturulan olayların anılan mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanması koşuluna yer vermemiştir.⁶

⁶ Oysaki bu savunma hakkının kullanılmasının güvencesidir: Yar. 6. CD, E. 2014/8058, K. 2018/496, 30.1.2018: “İddianamede şüpheliye yüklenen suç hakkında; suç teşkil eden fiil, zamanı ve işlendiği yer konusunda açıklama gerektiği gibi, olay örgüsünde isnat edilen fiilin hangi fiil olduğu açıkça anlatılmalıdır. Fiilin aynı failin diğer fiillerinden ayırt edilebilir nitelikte belirtilmesi gerekir. Failin her biri birbirinden bağımsız biri diğerinin unsuru olmayan ve ayrı ayrı suç teşkil eden filleri yönünden de iddianamede kamu davasının sınırları açıkça gösterilmelidir. Savcı iddianamesine göre mahkemenin suç teşkil eden hangi filler konusunda karar vermesi gerektiği belirsiz kalmamalıdır. İddianamede davaya konu yapılmak istenen suç teşkil eden eylemler ayrı ayrı açıklanıp belirlenmesi gerekir. Yani suç teşkil eden fiiller bakımından kamu davasının sınırı açıkça gösterilmelidir. Suç teşkil eden fiil yönünden kamu davasının dışına çıkmak, dava olmadan karar verilmesi anlamını taşır. Böyle bir uygulamaya CMK kuralları kesin engel oluşturur. Hâkim, fiilin niteliğini tayin ve takdirde iddianamedeki hukuki görüş ile bağlı değildir. Ancak bilindiği üzere, iddianamede bir olayın açıklanması sıra-

Mevcut durum karşısında hâkimin yapacağı sadece talepnâme üzerinde yazılı fiilin katalog suç kapsamında olup olmadığına bakmaktan ibârettir. Yoksa hâkimin mevcut deliller karşısında fiilin gerçek anlamda ilgili suça vücut verip vermediğini incelemesi mümkün değildir.

Hâkim talepnâmedeki fiille katalog suç listesini eşleştirdiğinde, fiilin serî muhakeme kapsamı dışında kaldığını fark ederse, talepnâmeyi reddedecektir. Buna karşın fiile ilişkin cezanın bireyselleştirilmesinde hata tespit etmesine rağmen, fiil serî muhakeme usûlü kapsamında kaldığı sürece, talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kurmak zorundadır. Zirâ CMK m. 250/9'daki emir normu "... eylemin serî muhakeme usûlü kapsamında olduğu kanaatine varırsa talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm **kurar.**" bunu gerektirmektedir. Maddenin bu katı emri karşısında hâkimin hiçbir takdir yetkisi yoktur. Tüm bu hususlar âdil yargılama ilkesi kapsamında da tartışmalı olup, bir sonraki kısımda ele alınacaktır.

Bunların haricinde CMK m. 250/9 kapsamında CMK ile kavramsal çatışmalar da bulunmaktadır. Gerçekten de fıkrada her ne kadar mahkemenin hüküm kuracağından bahsetse de, hüküm, iddia ve savunmanın da katıldığı ortak bir çalışmanın ürünüdür.⁷ Serî muhakeme usûlünde ortak bir çalışmadan bahsetmek mümkün değildir. Ayrıca serî muhakeme usûlü sonrası verilecek hüküm yapısal olarak CMK m. 225/1-2 ile de örtüşür gözükmemektedir. Zirâ CMK m. 225'e göre "*Hüküm, ancak iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve faili hakkında verilir ve mahkeme, fiilin nitelendirilmesinde iddia ve savunmalarla bağlı değildir.*". CMK m. 250/9 kapsamında hüküm savcılık iddianâmesinde değil, tersine talebinde unsurları gösterilen suça ilişkin verilecektir. Buna ek olarak, mahkeme CMK m. 225'e aykırı olarak, fiilin nitelendirilmesinden cezanın tayinine kadar ta-

sında başka bir olaydan söz edilmesi o olay hakkında dava açıldığını göstermez. İddianamede davaya konu yapılan ve her biri ayrı ayrı bağımsız suç teşkil eden her bir fiilin açıklanması gerekir. Sanıkların suç oluşturan hangi eylemlerden yargıldığını bilmek hakkıdır. Bu, savunmanın kullanılması açısından güvencedir."; ayrıca Yar. 6. CD, E. 2014/14978, K. 2018/670, 29.1.2018.

⁷ Erdal Yerdelen, *Ceza Muhakemesinde Hükmün Gerekçesi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2015), 10.

lep ile **bağlıdır**. Tüm bu hususlardan CMK m. 250'de anılan hüküm kavramının, CMK m. 225'te anılan hüküm kavramından esaslı olarak saptığı ortadadır.

CMK içerisinde kendi ruhu ile bağdaşmayan, yerine göre farklı farklı anlamlar içeren kavramlara yer verilmesi CMK sistematliğini bozmakta, bu da sistematik yorumu güçleştirmektedir. Bu aşamada ilk sorun CMK m. 250/14'te mahkemece kurulan hükme itiraz edilebileceğinin öngörülmüş olmasıdır. İkinci sorun ise CMK m. 250/9 kapsamındaki hükme karşı hangi olağanüstü kanun yoluna başvurulabileceğidir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki itiraz müessesesi, hükme karşı değil, hâkim/mahkeme kararına karşı gidilebilecek bir kanun yoludur. CMK m. 250/9'da itiraza başvurulacağı açıkça norma bağlandığına göre, ortada bir hüküm değil, karar bulunmak zorundadır.

CMK m. 250 içerisinde itiraz kanun yoluna ilişkin ayrıntılara yer verilmemiştir. Bu durumda CMK m. 267 vd. kapsamındaki genel hükümler burada uygulama bulmak zorundadır. Bu bağlamda CMK m. 271 gereği itiraz hakkında duruşma yapılmaksızın karar verilecek, gerekli görüldüğünde Cumhuriyet savcısı ve sonra müdafî veya vekil dinlenecektir. *"İtiraz yerinde görülürse merci, aynı zamanda itiraz konusu hakkında da karar verir."* Burada en önemli mesele, itiraz konusunun kapsamının ne olacağıdır. Zirâ serî muhakeme usûlünde şüpheliye ilk derece mahkemesi huzurunda iddialara cevap hakkı, ilk derece mahkemesine de savcılığın belirlediği yaptırımını değiştirme hakkı tanınmamaktadır. Gerçekten de ilk derece mahkemesinin yapmış olduğu inceleme sadece serî muhakeme usûlü şartlarının oluşup oluşmadığı, dolayısıyla şüpheliye usûlüne uygun bir bildirimde bulunularak, yine usûle uygun bir şekilde serî muhakeme usûlü teklifi yapıp yapılmadığı ve bir kabul beyanında bulunulup bulunulmadığını denetlemekten ibârettir. Birinci derece mahkemesinin verdiği kararın itiraz üzerinde ikinci derece mahkemesinde hangi kapsamda inceleneceğine dair bir hüküm CMK m. 250'da yer almamaktadır. İlk derece mahkemesinin sahip olmadığı esasa ilişkin inceleme yetkisinin ikinci derece mahkemesinde yapılacak kanun yolu incelemesinde vuku bulup bulmayacağı belirsizdir.

Tüm bunların yanında ilk derece mahkemesinin yani “*Merciin, itiraz üzerine verdiği kararları kesindir*” (CMK m. 271/4).

Tüm bu hususlar serî muhakeme usûlünde itiraz ile etkili bir kanun yolu imkânı tanınıp tanınmadığı tartışmasını da beraberinde getirmektedir. Kanun yolları yargılama makamının verdiği kararların bir başka makam tarafından denetlenmesini, gerekiyorsa hukuka aykırılığın giderilmesi veya yanlışlığın düzeltilmesini sağlayan hukukî ya da yasal çaredir.⁸ Kaynağını MSHUS m. 14/5; AİHS 7 Numaralı Protokol m. 2; T.C. Anayasası m. 36/1’den almaktadır. CMK m. 260 gerekçesinde⁹ de “*kanun yollarına başvuru*”nun “*insan hakları ve âdil yargılama ilkesi bakımından büyük önem*” taşıdığı vurgulanmıştır. Ayrıca kişilerde adalet duygusunun pekişmesini de sağlamaktadır.¹⁰ Bu hukuk devleti ilkesinin de bir gereğidir.¹¹ Tüm bunlara ek olarak maddî gerçeğin araştırılması ilkesi, kanun yolları için de geçerlidir.¹² Kanun yolları, maddî gerçeğe ulaşmadaki engellerin kaldırılması yönünde bir işleve sahiptir.¹³ Mahkemeye başvuru hakkının korunması için kişiye teorik ve hayalî değil, gerçek ve fiilen kullanılabilir, etkili güvenceler sağlanmalıdır.¹⁴ Bu bağlamda “*hak arama için mahkeme önüne gidebilme olanağının da gerçekten, fiilen ve etkili bir biçimde mevcut olması gerekmektedir.*”¹⁵ Dolayısıyla kanun üzerinde itiraz hakkının teorik anlamda tanınırken, kişinin hak arama hakkını sonuç alacak şekilde kullanabilmesi için, iki dereceli yargılamanın amacına uyacak şekilde etkin mekanizmalara dayanması da gerekir.

Tüm bu hususlar ve itiraz üzerine verilen kararların kesin olduğuna dair CMK m. 271/4 hükmü de göz önünde bulundurularak *de*

⁸ Öztürk ve diğerleri, *Ceza Muhakemesi*, 657; Cumhur Şahin ve Neslihan Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku II* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), 211.

⁹ Bkz. gerekçe <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0535.pdf>.

¹⁰ Erdener Yurtcan, *Ceza Yargılaması Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 571.

¹¹ Öztürk ve diğerleri, *Ceza Muhakemesi*, 657.

¹² Şahin ve Göktürk, *Ceza Muhakemesi II*, 211.

¹³ Şahin ve Göktürk, *Ceza Muhakemesi II*, 211.

¹⁴ AİHS açısından değerlendirmeye Sibel İnceoğlu, *Âdil Yargılama Hakkı* (Ankara: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4, 2018), 116.

¹⁵ İnceoğlu, *Âdil Yargılama*, 116.

lege lata, itiraz merciin savcılık kararının hukuka uygunluğunu ayrıntılı bir şekilde inceleme konusu yapması en isâbetlisi olacaktır. Burada kanun yolu merci tüm dosyayı ayrıntılı bir şekilde ele alarak, tüm esasa ilişkin maddî incelemeleri yaparak, serî muhakeme usûlü dosyalarında dosya üzerinden karar vermeyerek, CMK m. 271/1 2. gereği yargılama sùjelerini mutlâka dinlemeye özen göstermelidir. Ancak *de lege ferenda* olarak en yerinde olanı, hüküm kavramının gereğini yaparak mahkemenin gerçekten bir hüküm vermesinin yolunun açılması ve bu hükme karşı da itiraz değil, istinaf kanun yolunun öngörülmesi olacaktır.

CMK m. 250/9 kapsamında anılan hüküm kavramıyla alâkalı ikinci sorun ise herhangi bir itirazda bulunulmadan kesinleşen ilk karar merciince verilen hükme karşı hangi olağanüstü kanun yoluna başvurulacağıdır. İtiraza gidilmeden kesinleşen mahkeme kararına karşı, söz konusu olabilecek ilk olağanüstü kanun yolu, CMK m. 309'daki kanun yararına bozmadır. Buna göre "*Hâkim veya mahkeme tarafından verilen ve istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen karar veya hükümde hukuka aykırılık bulunduğunu öğrenen Adalet Bakanlığı, o karar veya hükmün Yargıtayca bozulması istemini, yasal nedenlerini belirterek Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına yazılı olarak bildirir.*" CMK m. 250'deki karar için CMK m. 309'un uygulanmasını engeller bir husus bulunmamaktadır.

Bunun yanında CMK m. 311 kapsamındaki hükümlü lehine yargılamanın yenilenmesi olağanüstü kanun yolu, serî muhakeme usûlü ve sonrası verilen karar ile sistematik uyuşmazlık içerisindedir. Zirâ CMK m. 311 gereği "*Kesinleşen bir hükümle sonuçlanmış bir dava... duruşmada kullanılan ve hükmü etkileyen bir belgenin sahteliği anlaşılırsa; yemin verilerek dinlenmiş olan bir tanık veya bilirkişinin hükmü etkileyecek biçimde hükümlü aleyhine kasıt veya ihmâl ile gerçek dışı tanıklıkta bulunduğu veya oy verdiği anlaşılırsa; hükme katılmış olan hâkimlerden biri, hükümlünün neden olduğu kusur dışında, aleyhine ceza kovuşturmasını veya bir ceza ile mahkûmiyetini gerektirecek biçimde görevlerini yapmada kusur etmiş ise; Ceza hükmü hukuk mahkemesinin bir hükmüne dayandırılmış olup da bu hüküm kesinleşmiş diğer bir hüküm ile ortadan kaldırılmış ise; Yeni olaylar veya yeni deliller ortaya konulup da*

bunlar yalnız başına veya önceden sunulan delillerle birlikte göz önüne alındıklarında sanığın beraatini veya daha hafif bir cezayı içeren kanun hükmünün uygulanması ile mahkûm edilmesini gerektirecek nitelikte olursa" yargılamanın yenilenmesi yoluyla tekrar görülmektedir. Hükümlü lehine yargılamanın yenilenmesi normu mahkeme huzurunda vuku bulan bir yargılama neticesi meydana gelen bir hükme yöneliktir; yoksa normda savcılığın takdiriyle duruşmasız ortaya konulan bir talepnameye bağlı olarak verilecek bir karar düşünülmemiştir.

De lege lata, aksini uygulamayı gerekli kılan bir emir normu bulunmadığından, şüpheli lehine yorumda bulunulmalı ve CMK m. 311 vd. hükümlerinin serî muhakeme usûlü sonrası verilecek kararlara da uygulanacağı kabul edilmelidir. Her ne kadar CMK m. 250 ile 311 arasında sistematik bir uyuşmazlık söz konusu olsa da, bu uyuşmazlık karar sonrası yeni delil çıkma ihtimalinin oldukça yüksek olabileceği serî muhakeme usûlünde CMK m. 311'in uygulanmasını engeller nitelikte değildir.

II. SERÎ MUHAKEME USÛLÜ VE ÂDİL YARGILANMA HAKKI

Çalışmanın ilk kısmında serî muhakeme usûlü koşulları kapsamındaki eksiklik, çatışma ve sorunlar ile bunlara ilişkin çözüm önerilerine yer verilmeye çalışılmıştır. Bundan sonraki kısımda ise CMK m. 250 düzenlemesi, âdil yargılama ilkesi açısından ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulacaktır.

Kökeni Anglo Sakson ceza muhakemesi hukuku olan âdil yargılama ilkesi¹⁶, ceza muhakemesi sürecinin şüpheli/sanık olan kişi bakımından âdil bir şekilde gerçekleştirilmesi için "*tarafsızlığı ve bağımsızlığı teminat altına alınmış ve kanunla kurulmuş bir mahkeme önünde, aleni duruşmada hakkaniyete uygun olarak yargılanma*"¹⁷ anlamına gelir. Âdil yargılama ilkesi, hukuk devleti ilkesine uygun, önceden kanunla öngörülmüş bulunan esaslar çerçevesinde muhakeme yapılmasını

¹⁶ Öztürk ve diğerleri, *Ceza Muhakemesi*, 122, ilkeye ayrıca "dürüst işlem ilkesi" de demektedirler.

¹⁷ Yar. 6. CD, E. 2016/6833, K. 2017/1003, 18.4.2017.

öngörmektedir.¹⁸ Âdil yargılama ilkesinin kökeninde, âdil yargılanma hakkı bulunmaktadır. Bir “temel hak”¹⁹ ve “insan hakkı”²⁰ olarak kabul edilen âdil yargılanma hakkının etkin bir şekilde korunmasını isteme hakkı, yalnızca anayasa ve yargılama hukukunun önemli bir unsuru değil, aynı zamanda hukuk devleti anlayışının ayrılmaz bir parçası ve anayasal düzeninin bir temel değeri olarak görülmektedir.²¹

Âdil yargılanma hakkının içeriği tam olarak belirlenememiş olup, kapsamı da devamlı bir gelişim²² göstermektedir. Bu nedenle “torba bir hak”²³ olarak nitelendirilmektedir. Gerçekten de öncelikle AIHS m. 6 kapsamında, başta savunma hakkı olmak üzere sanık haklarını ve silâhların eşitliği, aleyhe delil yasağı, makul süre içerisinde yargılanma, masûmiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı, yargılamada hazır bulunma hakkı gibi birçok hakkı kapsamaktadır.²⁴ T.C. Anayasası içerisinde de buna yönelik dağınık birçok alt norm bulunmaktadır: Masûmiyet karinesi (Anayasa m. 15/2, m. 38/4), makul surede yargılama (Anayasa m. 19, m. 141/4), kanunî hâkim güvencesi (Anayasa m. 37), aleyhe delil yasağı (Anayasa m. 38/5), kanuna aykırı delil elde etme yasağı (Anayasa m. 138), mahkemelerin bağımsızlığı (Anayasa m. 141), duruşmaların herkese açık olması

¹⁸ Öztürk ve diğerleri, *Ceza Muhakemesi*, 123.

¹⁹ Yar. CGK, E. 2014/12-234, K. 2017/110, 28.2.2017; Yar. 6. CD, E. 2016/6833, K. 2017/1003, 18.4.2017.

²⁰ Yar. CGK, E. 2014/12-234, K. 2017/110, 28.2.2017.

²¹ Yar. 4. CD, E. 2017/22730, K. 2018/469, 11.1.2018; Yar. 6. CD, E. 2016/6833, K. 2017/1003, 18.4.2017.

²² AIHS'in 6. maddesinin kapsamının Mahkemenin içtihatlarıyla sürekli genişletilmekte olduğuna dikkat çekmekte Yar. 4. CD, E. 2017/22730, K. 2018/469, 11.1.2018.

²³ Nur Centel ve Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (İstanbul: Beta Basım, 2018), 166.

²⁴ Yar. CGK, E. 2014/12-234, K. 2017/110, 28.2.2017: Âdil yargılama gereği, sanık ile katılana tüm haklarını tamamen kullanma imkânı sağlanarak sözlülük, doğrudanlık ve yüz yüzelik ilkelerinin geçerli olduğu bir yargılamanın en az giderle ve makul zamanda sonuçlandırılmalıdır; krş. ayrıca Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 166; Etkili başvurma hakkının da âdil yargılanma hakkı kapsamında olduğuna dair bkz. Yar. 16. CD, E. 2017/1402, K. 2017/5473, 1.12.2017.

(Anayasa m. 141/1), mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetki, işleyişi ve yargılama usûllerinin kanunla düzenlenmesi (Anayasa m. 142).²⁵

Bu bilgiler ışığında aşağıda serî muhakeme usûlü âdil yargılama ilkesinin alt dalları bağlamında ayrı ayrı ele alınacaktır. Bu kapsamda (A) silâhların eşitliği ilkesi, (B) çelişmeli muhakeme ve meram anlatma ilkeleri, (C) masûmiyet karinesi, (D) aleyhe delil yasağı, (E) kanunî hâkim güvencesi ve anayasal yargı yetkisi, (F) şüpheden sanık yararlanır ilkesi, (G) gerekçeli karar verme zorunluluğu inceleme konusu yapılacaktır.

A. Silâhların eşitliği ilkesi

Âdil yargılama kapsamındaki silâhların eşitliği ilkesi²⁶ (AİHS m. 6/3), şüpheli/sanık hakları ile savcılık hak ve yetkileri arasında bir denge kurulmasını, dengenin savcı ya da şüpheli/sanık lehi veya aleyhine bozulmamasını emreder. Yargılama süjesi şüpheli/sanık, savunma hakları bulunan bir taraf olup, basit bir yargılama nesnesi hâline getirilemez.²⁷ AİHS m. 6/3 kapsamındaki ilke,²⁸ sanığın kendisine yöneltilen suçlamanın niteliği ve nedeninden en kısa zamanda, anladığı bir dille ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek; savunmasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara sahip olmak; kendi kendini savunmak veya kendi seçeceği bir avukatın yardımından

²⁵ Tüm bunlara ek olarak AİHS m. 6 kapsamındaki düzenlemelerin dolayısıyla âdil yargılama ilkesinin uygulama alanının sadece mahkemedeki yargılama süreci değil, aynı zamanda bu süreçten önceki ve sonraki aşamaları da kapsadığını belirtmek gerekir. Gerek T.C. Anayasası'nun 90. gerekse 36. maddesinde adlî ya da idari vs. ya da soruşturma-kovuşturma makamı vs. ayrımı yapmadan, herkesin, yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak âdil yargılanma hakkına sahip olduğu düzenlenmiştir. Şu hâlde âdil yargılama ilkesi kolluk ve Cumhuriyet savcılığı tarafından gerçekleştirilen duruşma öncesi soruşturmaları kapsadığı gibi, bir kararın infazı ile ilgili duruşma sonrası uygulamaları da kapsar. Krş. ayrıca Yar. 4. CD, E. 2017/22730, K. 2018/469, 11.1.2018; krş. ayrıca Öztürk ve diğerleri, *Ceza Muhakemesi*, 121; Cüneyd Altıparmak, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Altıncı Maddesi Kapsamında Âdil Yargılanma Hakkının Esasları," *TBBD*, no. 63 (2006): 244.

²⁶ Yar. 16. CD, E. 2017/2257, K. 2017/5509, 29.11.2017.

²⁷ BVerfGE 38, 111.

²⁸ AİHM kararları bakımından krş. Altıparmak, *Âdil Yargılanma*, 244.

yararlanmak ve gerektiğinde mahkemece görevlendirilecek bir avukatın yardımından yararlanabilmek (zorunlu müdafilik);²⁹ iddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında çağrılmasının, dinlenmesinin, sorguya çekilmesinin sağlanmasını istemek; duruşmada kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercümanın yardımından para ödemeksizin yararlanmak haklarını içerir.

Silâhların eşitliği, muhakemeye katılan her tarafa, kendi iddialarını ve savunmalarını ortaya koymak için diğer tarafa nazaran dezavantajlı olmayacak derecede imkân verilmesidir.³⁰ Silâhların eşitliği ilkesi, muhakemeye katılan taraflar arasında, muhakemeyi etkilemek için tanınan olanaklar bakımından bir denge kurulmasını gerektirir. Bu denge muhakeme boyunca devam etmelidir.³¹ AİHM bir kararında,³² *yüksek mahkeme önünde yapılan yargılamada, savcılık makamının savunmanın aksine, mahkemenin görüşünü etkilemek adına sözlü açıklama yapmasını, silâhların eşitliği ilkesine aykırılık olarak değerlendirmiştir. Silâhların eşitliği ilkesi, daha çok taraflara sunulan imkânlar arasında denge bulunmasını gerektirdiğinden, bu olanaklar arasında karşılaştırmalar yaparak ilkenin ihlâl edilip edilmediği değerlendirilir. Bir tarafa delil sunma hakkı tanınmışken diğer tarafa böyle bir olanak sunulmamış ise ihlâl söz konusu olur. Taraflara, bilgi ve belgelere ulaşma hususunda da eşit imkânlar sağlanmalıdır.*³³

²⁹ Yar. 16. CD, E. 2017/2257, K. 2017/5509, 29.11.2017: *Bir suç isnadı altında bulunan kişi savunma hakkının kullanılmasında, kendisini bizzat savunma, seçtiği bir müdafî yardımından yararlanma ve bir müdafî tayin etme imkânından yoksun ise ve adaletin selameti için gerekli görülürse re'sen atanacak bir müdafî yardımından yararlanma hakkına sahip olup; suç isnadı altında bulunan kişinin kendisini bizzat savunması talep edilemez.*

³⁰ AİHM, "*Foucher v. Fransa*," 18.03.1997, (Başvuru No: 22209/93), para. 33.

³¹ İnceoğlu, *Âdil Yargılanma*, 128.

³² AİHM, "*Palchik v. Ukrayna*" 03.07.2017, (Başvuru No: 16980/06), para. 31-33; Bkz. aynı yönde AİHM, "*Korobov v. Ukraine*," 21.07.2011, (Başvuru No: 39598/03); AİHM, "*Kuzmina v. Ukraine*," 16.06.2016, (Başvuru No: 11984/06).

³³ İnceoğlu, *Âdil Yargılanma*, 123; ayrıca AİHM, "*Cevat Soysal v. Türkiye*," 23.12.2014, (Başvuru No: 17362/03), para. 66-68, ses kayıtlarının önemli bir rol oynadığı bir davada, başvurucunun hukuka aykırı bir şekilde elde edildiğini iddia ettiği ses kayıtlarının bir kopyasına ulaşmak istemesine rağmen bu isteğinin mahkeme tarafından gerekçesiz bir şekilde

Bu açıklamalar ışığında serî muhakeme usûlü değerlendirildiğinde, yargılamada bilgilendirmenin kapsamına deliller ve muhakemeyi etkileyebilecek nitelikteki görüşlerin girmediği görülmektedir. Şüpheli, serî muhakeme usûlünün uygulanması teklifini değerlendirirken, mevcut delil durumunu, lehine olan delillerin toplanıp toplanmadığını bilmeden sadece serî muhakeme usûlü hakkında bilgilendirilerek, kendi geleceği hakkında karar verecektir. Cumhuriyet savcısı her türlü bilgi ve delile sahipken, şüphelinin mevcut delillere karşı kendini ifâde ve savunma konusunda hiçbir imkânı bulunmamaktadır. Bilgi sahibi olunmadan fikir sahibi olunmayacaktır. Bu durum taraflar arasında dengeyi bozmakta ve bir tarafı diğer tarafa karşı dezavantajlı konuma düşürmektedir. Serî muhakeme usûlü yargılamasında savcı çok etkin, şüpheli neredeyse etkisizdir. Buna ilâveten savcının, “bir denge unsuru” olan hâkim karşısında da aşırı şekilde etkin olduğu görülmektedir. Gerçekten de serî yargılama usûlünde tarafsız bir hâkim yargılaması bulunmamakta, hâkim gereğinden fazla pasif tutulmaktadır. Çelişmeli yargılama ilkesi kapsamında ayrıntılı ele alınacağı üzere, CMK m. 250/9 hükmü gereğince serî muhakeme usûlünde hâkim, şekli denetlemede bulunan ve Cumhuriyet savcısının talepnâmesindeki yaptırımını onaylayan bir süjedir. Tüm bu açıklamalar ışığında serî muhakeme usûlünün silâhların eşitliği ilkesi ile bağdaşır bir yanı bulunmamaktadır.

B. Çelişmeli Muhakeme ve Meram Anlatma İlkeleri

Çelişmeli muhakeme ilkesi âdil yargılama ilkesinin en önemli alt dallarından biridir.³⁴ Çelişmeli muhakeme ilkesi, taraflara, sunulan deliller ve muhakemeye etkilemeye yönelik görüşleri öğrenip, onlara karşı görüş veya delil sunarak, muhakemeye etkili bir şekilde katılma imkânı tanır.³⁵ AİHM³⁶ bu ilkeyi, bir ceza ya da özel hukuk

reddedilmesini, silâhların eşitliği ilkesine ve çelişmeli muhakeme ilkesine aykırılık teşkil ettiğine hükmetmiştir.

³⁴ AİHM, “*Brandstetter v. Avusturya*,” 26.08.1991, (Başvuru No: 11170/84; 12876/87; 13468/87), para. 66.

³⁵ Robert Esser, *Auf dem Weg zu einem europäischen Strafverfahrensrecht*, (Berlin: De Gruyter Recht, 2002), 406-407.

davasında, taraflara, bağımsız bir yargı kuruluşu tarafından sunulmuş olsa bile hükmü etkilemek için dosyaya sunulmuş olan bütün delil ve görüşler hakkında bilgi sahibi olması ve görüş belirtme imkânının verilmesi olarak tanımlamıştır. Bunun yanında AYM³⁷ de çelişmeli muhakeme ilkesini, *kural olarak bir hukuk ya da ceza davasında tüm taraflara, gösterilen kanıtlar ve sunulan görüşler hakkında bilgi sahibi olma ve bunlarla ilgili görüş bildirebilme imkânı veren bir ilke olarak görmektedir. Şu hâlde AİHM'in ve AYM'nin tanımlarından şu iki husus ön plana çıkmaktadır:*³⁸ Dosyanın tamamı hakkında bilgi sahibi olmak ve tartışmak.

Çelişmeli muhakeme ilkesi gereğince hâkimin kararını etkileyecek nitelikteki tüm unsurların taraflarca bilinmesi gerekmektedir.³⁹ Bu tüm unsurlar kavramından uyuşmazlığa taraf olsun veya olmasın, bir kimse veya kuruluş tarafından sunulan ve davayı etkileyebilecek nitelikte olan delil veya görüşler anlaşılmalıdır. AİHM,⁴⁰ birçok kararında tarafların bilgisine sunulmayan bir delilin veya görüşün hükme esas alınmasını âdil yargılanma hakkının ihlâli olarak değerlendirmiştir.

İlkenin diğer bir unsuru ise tartışma imkânıdır. AYM, *Cezair Akgül Kararında*,⁴¹ çelişmeli muhakeme ilkesinin tartışma unsurunun önemini “...Çelişmeli yargılamanın bir amacı da dosyaya bir görüşün/talebin girmesini sağlamakla sınırlı olmayıp onun mahkemeye dikkate alınarak bir sonuca ulaşmasını sağlamaktır. Çelişmeli yargılama ilkesi, sanığın aleyhindeki delillerin çelişmeli bir usûl ile mahkemeye su-

³⁶ AİHM, “*Vermeulen v. Belçika*” 20.02.1996, (Başvuru No: 19075/91), para. 33; AİHM, “*J.J v. Hollanda*,” 27.03.1998, (Başvuru No: 9/1997/793/994), para. 43.

³⁷ AYM, “*Hacı Karabulut Başvurusu*,” 09.10.2019, (Başvuru No: 2017/14871), para. 29.

³⁸ Mert Namlı, *Medeni Usûl Hukuku'nun Yasama Üstü Kaynakları Çerçevesinde Fransız ve Türk Hukuku'nda Çelişmeli Yargılama İlkesi* (İstanbul: TÜSİAD, 2010), 74.

³⁹ Namlı, *Çelişmeli Yargılama İlkesi*, 91.

⁴⁰ AİHM, “*Mantovanelli v. Fransa*,” 18.03.1997, (Başvuru No: 21497/93), para. 33; AİHM, “*Kerojæroi v. Finlandya*,” 19.07.1995, (Başvuru No: 17506/90), para. 41-43; AİHM, “*Göç v. Türkiye*,” 11.07.2002, (Başvuru No: 36590/97), para. 57-58; AİHM, “*Nideröst-Huber v. İsviçre*,” 18.02.1997 (Başvuru No: 18990/91), para. 29-31.

⁴¹ AYM, “*Cezair Akgül Kararı*,” 26.10.2016, (Başvuru No: 2014/10634), para. 28.

mulmasını ve sadece tanıkların değil diğer delillerin de tartışılmasını gerektirir. Böylelikle başvuru delilin davayla ilgisini ve ağırlığını değerlendirerek güvenilirliği hususundaki iddia ve itirazlarını dile getirebilecektir..." ifâdeleriyle ortaya koymuştur.

Tartışma unsurunu önemli kılan bir diğer husus ise tartışma olmadan hüküm kavramından bahsedilemeyecek olmasıdır. Hüküm, tarafların, sunulmuş görüş ve deliller hakkında görüş bildirerek veya delil sunarak tartışmalarının sonucudur.⁴² Şu hâlde delilleri ve görüşleri tartışma imkânı olmadan hüküm kurulamaz; tartışma olmadan varılan karar gerçek anlamda hüküm olarak değerlendirilemez.

ÂİHM ve AYM'nin çelişmeli muhakeme ilkesine ilişkin getirdiği kriterlerde her ne kadar bilgi sahibi olma ve tartışma unsurları ön planda olsa da, gerçek anlamda bir çelişmenin var olabilmesi için, tarafsız bir mahkeme önünde yargılanmanın da çelişmeli muhakeme açısından vazgeçilmez olduğu görülmektedir. Zirâ vicdanî kanaate ancak deliller tarafsız bir merci yani hâkim önünde ikâme edilip ve tartışılarak erişilebilir. Bu nedenle çelişmeli muhakemeden söz edebilmek için, tezi sunan bir savcının, bu teze karşı antitez sunabilecek derecede muhakemeye etkili katılabilecek bir savunma ve bu ikisi dışında kalarak, tezi ve antitezi değerlendirerek senteze ulaşacak tarafsız bir hâkimin varlığı zarurîdir.

Çelişmeli yargılama ilkesi tıpkı âdil yargılama ilkesinde olduğu gibi birçok alt unsuru bünyesinde barındırdığından, serî yargılama usûlünün yukarıda anılan bilgi edinme ve tartışma unsuru bakımından ayrı ayrı incelenmesi isâbetli olacaktır:

Serî muhakeme usûlüne ilişkin düzenlemede, çelişmeli muhakeme ilkesinin bilgi sahibi olma unsuru bakımından çok büyük bir eksikliklerin bulunduğu göze çarpmaktadır. Bilgi sahibi olma unsurunun kapsamına, muhakemeyi etkileyecek nitelikteki hususlar girmektedir. Ancak CMK m. 250/2 hükmünde Cumhuriyet savcısının veya kolluk görevlilerinin, şüpheliyi sadece serî muhakeme usû-

⁴² Fahri Gökçen Taner, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Âdil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silâhların Eşitliği*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 90-91; Yerdelen, *Hükümün Gereçesi*, 19.

lû hakkında bilgilendirmeleri zorunlu kılınmıştır. Ancak bilgilendirmenin kapsamına deliller ve muhakemeyi etkileyebilecek nitelikteki görüşler girmemektedir. Şüpheli, serî muhakeme usûlünün uygulanması teklifini değerlendirirken, mevcut delil durumunu, lehine olan delillerin toplanıp toplanmadığını bilmeden karar vermek durumundadır. Bu nedenle hükmü etkileyecek nitelikteki hiçbir unsur hakkında şüphelinin bilgi sahibi olamayacağı açıktır. Dolayısıyla da çelişmeli muhakeme ilkesinin bilgi edinme unsuru mutlâk surette ihlâl edilmektedir.

Serî muhakeme usûlünde, çelişmeli muhakeme ilkesinin tartışma unsurunun meydana gelmesi de mümkün gözükmemektedir. Cumhuriyet savcısının talepnâmesinde bulunması gereken unsurlar arasında soruşturma aşamasında elde edilen deliller yer almamaktadır (bkz. CMK m. 250/8).⁴³ Soruşturma aşamasında toplanmış olan deliller mahkemeye sunulmadığı için, şüpheli/sanığa ve onun müdafie de iletilmeyecektir. Ancak tartışma unsuruna konu olan hususlardan biri delillerdir. Normal şartlar altında bir ceza muhakemesinde, delillerin, ikâme edilerek ve tartışılarak müşterekliği sağlanır. Müştereklik için ana koşul, tüm delil ve görüşlerin muhakemeye katılan süjelerce ortaklaşa masaya yatırılması ve irdelenmesidir. Ancak, serî yargılama usûlünde ne delillerin ikâmesi ve tartışılması ne de müştereklik söz konusu edilmektedir. Talep ile birlikte bir delilin sunulmasının bile zorunlu olmadığı bir usûlde, delillerin tartışılması mümkün değildir.

En nihâyetinde serî yargılama usûlü ile yargılamanın tarafsız bir hâkim tarafından icrâ edilmiyor olması da çelişmeli yargılama ilkesi bakımından sorunludur. Serî muhakeme usûlünde, sadece şüpheli/sanık değil; aynı zamanda hâkim de mutlâk surette edilgendir. Bu bağlamda CMK m. 250/9 hükmü gereğince hâkimin, sanığın dinlenmesinin ardından CMK m. 251/3 hükmündeki şartların gerçekleşip gerçekleşmediğini denetlemesi, sonrasında muhakemeye konu hareketin katalog suçlardan olup olmadığını incele-

⁴³ CMK m. 170/3-j hükmünde, iddianâmede işlenen suçun delillerinin de yer alması gerektiği düzenlenmiştir.

mesi ve en sonunda Cumhuriyet savcısının CMK m. 251/4 hükmüne göre belirlediği yaptırım onaylaması gerekecektir. Bu nedenle soruşturma aşamasında toplanmış olan delillere **hâkim doğrudan temas etmeyecek** ve bunlar hakkında huzurunda tartışma vuku bulunmayacak, CMK m. 217'ye göre huzurunda tartışılmış delilleri değerlendirek vicdanî bir kanaate ulaşması da bu anlamda mümkün olmayacaktır. Yaptırım, delillerle doğrudan temas eden ve onları değerlendirme imkânını sahip tek süje olan Cumhuriyet savcısı tarafından belirlenecek, hâkimin buna hiçbir etkisi bulunmayacaktır. Serî muhakeme usûlünde hâkim, yalnızca şeklî denetlemede bulunan ve Cumhuriyet savcısının talepnâmesindeki yaptırım onaylamakla yetinen, esasa ilişkin bir yargılama faaliyetinde bulunamayacak süje konumunda olduğundan, tarafsız bir hâkim önünde yargılamadan söz etmek söz konusu değildir.

Çelişmeli muhakeme ilkesinin diğer bir gereği de muhakemenin süjelerine, aktif bir katılım imkânının verilmesidir. Anayasa Mahkemesi bir kararında⁴⁴ "...Âdil yargılanma hakkının unsurlarından olan çelişmeli yargılama ilkesi taraflara dava malzemesi hakkında bilgi sahibi olma ve yorum yapma hakkının tanınmasını ve bu nedenle tarafların yargılamanın bütününe aktif olarak katılmasını gerektirmektedir..." diyerek çelişmeli muhakeme ilkesi ile etkili bir şekilde katılma hakkı arasındaki bağı ortaya koymuştur. Etkili bir şekilde yargılamaya katılma meram anlatma ilkesi ile yakın ilişki içerisindedir. Kökeni Roma hukukundaki "*audiatur et altera pars*" - "*diğer tarafı da dinle*" ilkesine dayanan hukukî dinlenilme hakkı (T.C. Anayasası m. 36/1-2) başka bir ifâdeyle meram anlatma ilkesi, âdil yargılama ilkesinin belkemiği haklardan olup, mahkemenin kararını vermeden önce, tüm tarafları etraflıca dinlemesini emreder. Meramını anlatma ilkesi, muhakemeye katılanların, muhakemenin objesi olmaktan çıkarak süjesi hâline gelmesini sağlar.⁴⁵ Her sanığın derdini ve ne istediğini anla-

⁴⁴ AYM, "*Mehmet Ali Bedir ve Tevfik Günay Kararı*," 21.01.2016, (Başvuru No: 2013/4073), para. 27.

⁴⁵ Yener Ünver ve Hakan Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Cilt. 1 (Ankara: Adalet Yayınevi, 2019), 40; Veli Kafes, *Ceza Muhakemesinde Meram Anlatma İlkesinin Sağlanması*, CHKD 3, no. 2, (2015): 183.

tabilmesini, hiç veya gereği gibi dinlenilmeden mahkûm edilememesini, öne sürülen iddiaları ve aleyhine olan delilleri çürütebilmesini ve bu sayede de muhakemenin gidişine etki edebilmesini hedefler.⁴⁶ Meram anlatma ilkesi gereği, ilgiliye kendi görüşünü belirtme imkânı tanınmadan, tam anlamıyla ve koşulsuz bir şekilde onun lehine olmayan bir kararın verilememesi gerekir.⁴⁷

Meram anlatma ilkesi, bilgilenme hakkı, açıklamada bulunabilme hakkı ve açıklamalarının dikkate alınmasını isteme hakkı olarak üç unsurdan oluşmaktadır.⁴⁸ Meram anlatma ilkesinin, bilgilenme hakkı ve açıklamada bulunabilme hakkı unsurları, çelişmeli muhakeme ilkesi ile ortaktır. Bunun yanında meram anlatma ilkesinde, çelişmeli muhakeme ilkesinden farklı olarak, açıklamaların dikkate alınmasını isteme hakkı da yer almaktadır.⁴⁹ Buna ek olarak meramını anlatma ilkesi, gerekçeli karar ve sürpriz bir kararla karşılaşmama hakkını da bünyesinde barındırmaktadır.⁵⁰

Meram anlatma ilkesinin serî yargılama usûlü ile son derece sınırlandırıldığı göze çarpmaktadır. Nitekim yukarıda da ayrıntılarıyla ortaya konulduğu üzere, serî muhakeme usûlünde yargılamanın en önemli tarafı olan şüpheli gereği gibi dinlenememektedir. Dinleme sadece ne aktaracağını duyurmak değil, gerçekten derdini anlayabilme, isteklerini dile getirebilme, her türlü iddiayı çürütebilme ve muhakemenin gidişatına katkılar sunabilme olduğundan, şüphelinin tartışmadan sadece dinlenmesiyle yetinen serî muhakeme usûlünde meram anlatma ilkesine orantısız bir şekilde kısıtlama getirilmektedir. Şüphelinin açıklamalarının dikkate alınmasını isteme hakkı (ne savcılık ne de hâkimlik makamında) göz önünde bulundurulmamaktadır. Tüm bu gerekçelerle serî muhakeme usûlü meram anlatma ilkesini açık bir şekilde ihlâl etmektedir.

⁴⁶ Yar. 16. CD, E. 2016/5173, K. 2017/356, 26.1.2017.

⁴⁷ Stefan Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings* (Oxford: Oxford University Press, 2005), 89.

⁴⁸ Taner, *Çelişme ve Silâhların Eşitliği*, 131; Hakan Karakehya, "Ceza Muhakemesinde Sanığın Meramını Anlatabilme Hakkının Unsurları," *CHKD*, no. 2 (2015): 202.

⁴⁹ Taner, *Çelişme ve Silâhların Eşitliği*, 133.

⁵⁰ Taner, *Çelişme ve Silâhların Eşitliği*, 132.

Meram anlatma hakkı da dâhil olmak üzere çelişmeli yargılama ilkesi kapsamında yapılan tüm ihlâl tartışmaları aynı zamanda, “*hak arama hürriyetinden*” doğan bir temel hak⁵¹ ve âdil yargılanma hakkının da güvencelerinden⁵² olan savunma hakkının da (İHEB m. 121/1, MvSHS m. 14/3- b, AİHS m. 6/3-b, Anayasa m. 36⁵³) ihlâli anlamına gelmektedir.

C. Masûmiyet karinesi

Âdil yargılama ilkesi kapsamında yer alan en önemli ilkelerden bir diğeri de masûmiyet karinesidir⁵⁴ (suçsuzluk karinesi). Suçsuzluk karinesi insan haklarına saygılı hukuk devleti anlayışının doğal bir sonucudur.⁵⁵ Karine ilk defa ve açıkça 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’nin 9. maddesinde geçmiş, sonradan 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi m. 11/1 ve 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6/2, T.C. Anayasası m. 38/4’te norma bağlanmıştır. CMK içerisinde açıkça anılmamaktadır. Bununla beraber CMK’nın çeşitli hükümlerinde uygulama bulduğu görülmektedir (CMK m. 157, CMK m. 160/2, CMK m. 260/3, CMK m. 147/1 e, CMK m. 102, CMK m. 148/3,

⁵¹ Yar. CGK, E. 2013/9-324, K. 2015/82, 31.3.2015; Yar. 4. CD, E. 2017/22730, K. 2018/469, 11.1.2018; Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi*, 168, 169.

⁵² Yar. 4. CD, E. 2017/22730, K. 2018/469, 11.1.2018: “*Ceza muhakemesinde, kovuşturma sonucunda verilen beraat kararının gerekçesine yönelik sanığın temyiz hakkı olduğu kabul edilirken, bu hakkı, soruşturma evresinde, hakkında verilen kararın gerekçesine yönelik olarak şüpheliye tanımamak temel hak ve hürriyetlerin korunması anlamında Anayasa’nın 36 ve 40. maddelerine ve AİHS’nin 6/2 ve 13. maddelerine açıkça aykırılık oluşturacaktır. Sanık hakları kavramı, sadece iddianâmeyle dava açılması üzerine sanıklık sıfatının başlamasıyla (5271 Sayılı CMK, m. 2/1-b) değil, koşullar elverişli olduğu soruşturma evresinde şüpheli bakımından da geçerlidir. Somut olayımızda; şikayetçi veya şüpheli olmayan kişilere şüpheli sıfatının verilmesi, bu kişiler bakımından şüpheli olmadıklarının tespitini/belirlenmesini isteme hakkının da verilmesi gerektirir.*”

⁵³ Yar. 18. CD, E. 2016/18989, K. 2017/1188, 6.2.2017.

⁵⁴ Karine kelimesinin sözlük anlamı “belirti,” “ipucu”dur:
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ad1f419547912.03102476.

⁵⁵ İlhan Üzülmöz, “Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları,” *TBB Dergisi*, no. 8, (2005), 43; krş. ayrıca BVerfGE 19, 347.

CMK m. 217/2). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 6. madde rehberine⁵⁶ göre, söz konusu karine şu üç temel hususu kapsamaktadır: Adlî makamların görevlerini yaparken şüphelinin zaten suçlu olduğuna dair bir önyargıya sahip olmamaları, ispat yükünün iddia makamının üzerinde olması ve şüpheden sanık yararlanır ilkesi.

Suçluluğu kesinleşmiş mahkûmiyet hükmü ile ispat olunana kadar herkes suçsuz sayılır.⁵⁷ Kişinin suçsuz varsayılması onu suçsuz olduğunu ispatlama yükünden azade kılmaktadır. İspat yükünün hakkaniyete aykırı biçimde şüphelinin omuzlarına bırakıldığı ya da adlî makamlarca suçlu olduğu varsayımı ile hareket edildiği hâllerde masûmiyet karinesi ihlâl edilmiş sayılacaktır.⁵⁸

Serî muhakeme usûlünü düzenleyen hükümlerden şüphelinin suçluluğundan yola çıkıldığı gözlenmektedir. Cumhuriyet savcısı her ne kadar başlangıç şüphesi olmadan soruşturma evresine başlayamayacak olsa da, serî muhakeme usûlünü sürdürmek ve talepnâme hazırlamak için herhangi bir özel şüphe derecesi aranmamıştır ki – yukarıda da anıldığı üzere talepnâme iddianâmeden öte bir anlam taşımaktadır. Bunun yanında şüphelinin usûlün uygulanması teklifini kabul etmesinden sonra herhangi bir delil sunma ve savunma ya da delil değerlendirme sürecinden söz edilmemektedir. Üstelik öyle anlaşılmaktadır ki prosedür, şüphelinin ikrârı ile başlamaktadır. Dolayısıyla aslında tüm adlî makamlar tarafından riayet edilmesi gereken masûmiyet karinesine Cumhuriyet savcısınca uyulmamaktadır.

⁵⁶ Council of Europe/European Court of Human Rights, *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Right to a Fair Trial (criminal limb)*, 2018, 56.

⁵⁷ Üzülmöz, *Suçsuzluk Karinesi*, 42; Metin Feyzioğlu, "Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi," *AÜHFĐ* 48, no. 1-4 (1999): 137ff; Pınar Memiş, *Âdil Yargılanmanın Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi*, (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003), 4.

⁵⁸ AİHM, "*Telfner v. Austria*," 20.03.2001, (Başvuru No. 33501/96), para. 15; AİHM, "*Nemtsov v. Russia*," 31.07.2014, (Başvuru No. 1774/11), para. 92; AİHM, "*Topić v. Croatia*," 10.10.2013, (Başvuru No. 51355/10), para. 45.

Tüm bunlara ilâveten ana görevi, Cumhuriyet savcısının bu usûlün uygulanmasını istediği talep yazısını, sadece ilgili suçun katalog suçlardan olup olmadığı tespit ve şüphelinin müdafî huzurunda usûlü kabul ettiğini kontrol ile sınırlı olan, bu nedenle de adeta bir onay mercii gibi işleyen mahkemenin de bireyi suçsuz kabul ettiğinden söz edilememektedir.⁵⁹ Zirâ hâkim sadece usûl şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediğini irdeleyecek; talebi ya kabul ya da ret edecektir. Yani şüphelinin suçlu olup olmadığını değerlendirmeksizin bir (-karar- ancak Kanun'un tabiriyle) *hüküm* kuracaktır. Dolayısıyla hâkim şüphelinin kusurunu bile incelememektedir ki şüpheliyi masûm sayabilsin. Özetle şüpheliye savunma, yargıya da yargılama hakkı tanımayan serî muhakeme usûlü baştan sona sanığın suçlu sayıldığı bir süreç olarak nitelendirilebilir.

D. Aleyhe delil getirmeye zorlama yasağı ve susma hakkı

Aleyhe delil göstermeye zorlama yasağı (kendini suçlamama hakkı⁶⁰ - nemo tenetur ilkesi - "*nemo tenetur se ipsum accusare: Hiçkimse aleyhine delil getirme zorunda değildir.*"), kişinin kendisine karşı yapılan suçlama sebebiyle konuşmaya, kendisini ve yakınlarını suçlayıcı beyanda bulunmaya veya delil sunmaya/göstermeye zorlanamayacağını ifâde etmektedir.⁶¹ T.C. Anayasası'nın 17 maddesinin 1. fıkrasında yer alan kişilik hakkının korunması ile aynı maddenin üçüncü fıkrasında bulunan insan haysiyetinin dokunulmazlığı ilkesinin bir sonucu olup, AİHS m. 6'da yer alan âdil yargılanma hakkının çekirdeğini⁶² oluşturur. Ayrıca

⁵⁹ Kaldı ki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, hüküm gerekçesinin doyurucu olmadığı hâllerde şüpheden sanık yararlanır ilkesine riayet edildiği açıkça gözlenemediğinden masûmiyet karinesinin ihlâline karar verebilmektedir, bkz. AİHM, "*Melich and Beck v. the Czech Republic*," 24.10.2008, (Başvuru No. 35450/04) para. 49-55; AİHM, "*Ajdarić v. Croatia*," 13.12.2011, (Başvuru No. 20883/09), para. 51.

⁶⁰ Çağrı Kan Aydın, "Âdil Yargılanmanın Bir Unsuru Olarak "Susma Hakkı," *TBB Dergisi*, no. 91 (2010): 170-172.

⁶¹ Yar. 6. CD, E. 2016/6833, K. 2017/1003, 18.4.2017.

⁶² Friedrich Christian Schroeder ve Torsten Verrel, *Strafprozessrecht*, 5. Baskı (München, 2011), 32.

Anayasa'nın 38. maddesinin 5. fıkrasında anayasal koruma altına alınmıştır. Anılan anayasal hükümde aleyhe delil göstermeye zorlama yasağı, sadece susma hakkını değil, aynı zamanda suçlayıcı nitelikteki her tür delili soruşturma ve kovuşturma makamlarına sunmaya zorlanmama hakkını da kapsar şekilde öngörülmüştür. Bu bağlamda kişinin aleyhe kullanılacak delilleri kendi elleriyle aktif bir katılımı sunma zorunluluğu bulunmamaktadır. Buna karşın kişi bizzat aktif katılımında bulunmak istiyorsa bu bir tercih olmalı, özgür ve sağlıklı bir irâdeyle kendi geleceğini belirleme anlamına gelmelidir. Bu bağlamda serî muhakeme usûlü, iki bakımdan aleyhe delil gösterme yasağı açısından tartışmalı görülmektedir. Öncelikle serî muhakeme usûlünün seçilmesi durumunda şüpheli yarı oranda azalmış bir cezaî yaptırımla karşılaşmaktadır. Cezanın ciddi oranda azalması, gerçekten suç faili olmayan bir kişi için dahi, tüm yorucu ve yıpratıcı yargılama sürecinden kurtulmak için câzip görülebilir ki gerçek suç faili zaten bu câzip imkânı herhâlde kaçırmak istemeyecektir. Dolayısıyla bu şartlar altında sağlıklı, özgür bir irâdeden bahsetmek mümkün değildir. İkinci olarak, teklifi kabul durumunda şüphelinin ne susma ne de susmama gibi bir seçeneği bulunmaktadır. Kabul açıklamasından sonra delillerin tartışılması söz konusu olmadığından, şüphelinin aleyhe deliller hakkında kendini savunması söz konusu olamamakta, kabul açıklaması da suçun ikrârı muamelesi görerak, doğrudan suçu üstlenme olarak uygulama bulmakta ve şüpheliye yaptırım olarak geri dönmektedir. Tüm bu hususlar serbest irâdeyle hareket edemeyen şüphelinin muhakeme sürecine kendi aleyhine olarak aktif katılması anlamına gelmektedir ki bu da mevcut düzenlemenin aleyhe delil göstermeye zorlama yasağını çiğnediğini göstermektedir.

Aleyhe delil göstermeye zorlama yasağı ayrıca susma hakkı ya da kendine karşı ifâdeden çekinme hakkını da (CMK m. 147/1 e, m. 191/3 c) kapsar. Susma hakkı, kişinin suçsuzluğunu ispatla yükümlü olmaması, suçluluğun ispatı hususunda da yargılama makamlarına yardım etmeye zorlanamaması, soruşturma ve kovuşturma organları ile işbirliği yapıp yapmama konusunda serbest bırakılmasını ifâde

eder.⁶³ Susma hakkı, savunma hakkına ve dolayısıyla âdil yargılanmaya ilişkin önemli bir insan hakkı olup,⁶⁴ bireyi delil elde etme objesi olmaktan, muhakeme süjesi olma sıfatına yükselterek insan onurunun korunmasını sağlamakta; işkence yasağını teyit ederek, bireyin usûlî geleceğini tayin hakkını güvence altına almaktadır.⁶⁵ Çağdaş ceza muhakemesinde amaç, maddî gerçeğe sanık haklarına riayet edilerek ulaşmak olup, ispat yükü iddia makamdadır.⁶⁶ Zaten istediği hemen her delile ulaşmak için gerekli vasıtalara sahip muktedir devlet karşısında kişiyi, bir de ikrâra zorlamak hakkaniyete uygun olmayacaktır.

Bireyin irâdesi ile vermediği (dolayısıyla zorla) beyânlar ya da temin etmediği deliller onun aleyhine kullanılamaz.⁶⁷ Şüpheli veya

⁶³ Faruk Erem, "Susma Hakkı," *Yargıtay Dergisi* 18, no. 3 (Temmuz 1992): 297; Z. Özen İnci, "Şüpheli ve Sanığa Rağmen Bir Ceza Muhakemesi Hukuku? Şüpheli ve Sanığın Ceza Muhakemesi İşlemlerine Katlanma Yükümlülüğü ve Bu Yükümlülüğün Sınırları Hakkında Düşünceler," *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 7, no. 2 (2017), 129; Yener Ünver ve Hakan Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Cilt. 1, 15. Baskı, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2017): 157; Veli Özer Özbek, Koray Doğan, Pınar Bacaksız, İlker Tepe, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 8. Baskı (Ankara: Seçkin, Ekim 2016), 72; Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 173; Rezzan İtişgen, *Kişinin Kendini Suçlamaya Zorlanamaması İlkesi (Nemo Tenetur İlkesi)*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012), 4-5; Nuran Haydar, *Susma Hakkı*, (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019), 4-5.

⁶⁴ AİHM, "*Funke v. France*," 25.02.1993, (Başvuru No. 10828/84), para. 44; "*John Murray v. The United Kingdom*," 08.02.1996, (Başvuru No. 18731/9), para. 45; "*Saunders v. The United Kingdom*," 17.12.1996, (Başvuru No. 19187/91), para. 68-69.

⁶⁵ Frank Peter Schuster, "İnsan Hakları ve İnsan Onuru Kavramlarının Alman Ceza Muhakemesi Hukuku İşlemlerine Etkisi," Çev. Ayşe Özge Atalay, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10, no. 135-136, (2015): 182; Timur Demirbaş, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, 5. Baskı (Ankara: Seçkin, Nisan 2018), 86, 96, 146.

⁶⁶ AİHM, "*Telfner v. Austria*," 20.03.2001, (Başvuru No. 33501/96), para. 16-17.

⁶⁷ İtişgen, *Nemo Tenetur*, 156; Seydi Kaymaz, *Uygulamada ve Teoride Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı (Yasak) Deliller*, (Ankara: Seçkin, Eylül 1997), 87ff; Hans Meyer Ladewig, "Âdil Yargılanma Hakkı I," Çev. Özlem Yenerer Çakmut, *Âdil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku*, (Ankara: Seçkin, 2004), 258; Bahri Öztürk, *Yeni Yargıtay Kararları Işığında Delil Yasakları*, (Ankara: AÜSBH İnsan Hakları Merkezi Yayınları, 1995), 20ff.

sanığın irâdesi ancak hakkın kendisine doğru şekilde hatırlatılması/bildirilmesi ve bu haktan feragat zorlanmaması hâllerinde söz konusu olabilecektir (CMK m. 148/1: “Şüphelinin ve sanığın beyanı irâdesine dayanmalıdır.”). Gözden kaçırılmamalıdır ki, Türk ceza muhakemesi hukukunda şüpheli/sanığa yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu, hem soruşturma aşamasında ifâde öncesi hem de kovuşturma aşamasında duruşmaya başlama sırasında bildirilmek mecburiyetindedir.

Bildirim yükümüne dair serî muhakeme usûlüne daha yakından bakıldığında, CMK’ya getirilen 250. maddenin 2. fıkrasında yer alan “Cumhuriyet savcısı veya kolluk görevlileri, şüpheliyi, serî muhakeme usûlü hakkında bilgilendirir.” ifâdesinin, şüphelinin susma hakkını da içeren haklarının öğretilmesi noktasında yeterli açıklıkta olmadığı göze çarpmaktadır. Söz konusu bilgilendirmenin ne kadar detaylı olması gerektiği hükümde belirtilmemiştir. Örneğin muhakemenin ya da usûlü ret/kabul etmemenin sonuçlarının birbiriyle kıyaslanıp şüpheliye aktarılıp aktarılmayacağı bilinmemektedir. Sağlıklı irâdenin ancak aydınlatılmış olmakla kurulacağı olgusu yanında susma hakkı bakımından serî muhakeme usûlü başka açılardan da sorunlu görülmektedir. Zirâ her ne kadar CMK m. 250/3 şüphelinin serî muhakeme usûlünün uygulanmasını kabul etmesi şeklinde düzenlese de, gerek maddenin devamındaki hükümlerden gerekse gerekçeden bunun suçu kabul şeklinde anlaşıldığı açıkça görülmektedir: Maddeye genel olarak bakıldığında, uygulanabilecek suçlar sayıldıktan sonra, şüpheliye usûlün anlatılması, kabulünün alınması, Cumhuriyet savcısının cezayı tayin ederken uyacağı kıstaslar ve başvurabileceği seçenek yaptırımlara çevirme, erteleme, hükmün açıklanmasının geri bırakılması gibi yollar normda anılmıştır. Talep yazısında da sadece isnât olunan suçtan ve belirlenen yaptırımdan söz edilmektedir. Şu hâlde sanığın suçu **işlediğinin sabit olmamasından** veya herhangi bir surette verilecek **beraat kararından söz edilmemektedir**. Gerekçede de “Suç şüphesi altında bulunan kişiler, soruşturma sürecinde susma, herhangi bir açıklamada bulunmama hakkına sahip olduğu gibi sorumluluğu kabul hakkına da sahip bulunmaktadır. İkinci seçeneğin söz konusu olduğu her durumda (...) ceza davalarının mahkeme-

ye taşınmasının âdil ve hakkaniyetli olmadığı açıktır.”⁶⁸ Burada ikinci seçenek olarak kastedilen ve alternatif muhakemelere gerekçe gösterilen “sorumluluğu kabul hakkı”dır. Bu cümlelerden sanki serî muhakeme usûlünün uygulanması için ikrâr ön şartmış gibi bir izlenim doğmaktadır. Yine gerekçede⁶⁹ mukayeseli hukuktan verilen örnekler açıklanırken şu ifâdelerin kullanıldığı görülmektedir: “*sanığın suçu kabul etmesi durumunda uygulanan bir muhakeme usûlü*”; “*suçluluğun ön kabulü üzerine duruşma*”; “*soruşturma konusu eylemi gerçekleştirdiğini ve usûlün uygulanmasını kabul eden şüpheli*”. Benzer şekilde, usûlün herhangi bir nedenle uygulanamaması hâlinde “*failin bu usûlün uygulanması amacıyla yaptığı açıklamaların*” daha sonra kullanılmayacağı esasının benimsenerek, “*adli sistemden ıımlı bir karşılık beklentisiyle usûlün uygulanmasını kabul edecek failin teşviki amaçlanmaktadır.*” Usûlün uygulanması için yapılacak açıklamaların ikrârı kapsayacağı beklentisi bu cümlelerde de açıkça tespit edilebilmektedir.

Özellikle altını çizmek gerekir ki, serî muhakeme usûlü şüphelinin “susma hakkından feragati” üzerine kurulmaktadır. Bu nedenle de bildirim, irâdenin oluşumunu sağlayacak şekilde ayrıntılı, kapsamlı ve aydınlatıcı olması daha da büyük bir zorunluk doğurmaktadır. Hakkında ceza muhakemesi işlemi yapılan herkesin hukuk bilgisi olduğu varsayılmayacağından⁷⁰ kanunun pek çok yerinde adlî makamlara kişinin haklarının hatırlatılmasına dair aydınlatma yükümlülüğü getirilmiştir.⁷¹ Ayrıca doktrinde⁷² kanunun aradığı bildirim basit bir hatırlatmanın ötesine geçen “öğretme” şek-

⁶⁸ Bkz. gerekçe: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss105.pdf>.

⁶⁹ <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss105.pdf>.

⁷⁰ Cumhuriyet Şahin, *Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 1994), 224.

⁷¹ Yakalanan kişiye kolluk tarafından kanunî haklarının hatırlatılır (90/4), ifâdesi alınacak veya sorgusu yapılacak kişiye “*yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu*” (147/1-e) ve duruşma sırasında sanığın sorgusundan önce de yine “*yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu*” (191/3-c) bildirilir.

⁷² Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 6. Baskı (Ankara: Seçkin, Eylül 2018), 603-604.

linde olması gerektiği ifade edilmektedir. Bu aydınlatma yükümlülüğü, şüpheli veya sanığın eğitim seviyesi, sosyal, kültürel ve ekonomik durumu dikkate alınarak, hakkın muhtevası, kullanma şartları ile tüm sonuçlarının anlatılması şeklinde yerine getirilmelidir.⁷³ Öyle ki kişinin hakkını anladığından emin olunmalıdır.⁷⁴ Tüm bu genel kriterlere serî muhakeme usûlünde, özellikle ve daha büyük özenle dikkat edilmelidir.

Susma hakkı, irâde özgürlüğünü esas alan ve kişinin suçun ortaya çıkarılmasında devlete yardımcı olmaya zorlanmaması üzerinde temellenen bir haktır. Zorlama ile kastedilen yalnız fiziksel cebir olmayıp, psikolojik etkileri de kapsar.⁷⁵ Zorlamada ölçü, kişinin irâde özgürlüğünün ortadan kaldırılıp kaldırılmadığında bakılarak belirlenir. İfade alma ve sorguda yasak yöntemlerin uygulanması, yasal düzenleme gereği zorlama unsurunun mevcut olduğuna, irâde özgürlüğünün ortadan kalktığına ve susma hakkının da dolayısıyla ihlâl edildiğine karine teşkil eder. Ancak asıl mesele, bugün pek çok ülkede uygulanan ve bireyi konuşmaya adeta zorlama noktasında teşvik edici, yasal müesseselerdir. Türkiye’de hâlihazırda var olan uzlaştırma, ön ödeme ve etkin pişmanlık; Anglosakson hukuk sis-

⁷³ İtişgen, *Nemo Tenetur*, 156; Şahin, *Sanığın Sorgusu*, 138; Aysun Altunkaş, *Hukuka Aykırı Delil Teorisi Işığında İfade Alma ve Sorgu*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006), 132ff; Rifat Çulha ve diğerleri, *Ceza Muhakemesi Hukuku Başvuru Kitabı*, ed. Feridun Yenisey, 3. Baskı (Ankara: TBB Yayınları, 2018), bölüm E41; Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi*, 73; Didar Özdemir, “Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Susma Hakkı,” *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, no. 2 (2017): 172.

⁷⁴ Yenisey ve Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi*, 603-604.

⁷⁵ Akhil Reed Amar ve Renée B. Lettow, “Fifth Amendment First Principles: The Self-Incrimination Clause,” *Michigan Law Review*, no. 93, (1995), 865ff; Peter Lushing, “Criminal Law Testimonial Immunity and the Privilege Against Self-Incrimination: A study in Isomorphism,” *The Journal of Criminal Law & Criminology* 73, no. 4 (1982): 1697; İtişgen, *Nemo Tenetur*, 129; Haydar, *Susma Hakkı*, 39; Billur Yaltı, *Vergi Yükümlüsünün Hakları*, (İstanbul: Beta, Eylül 2006), 143-144; Luna Rösinger, *Die Freiheit des Beschuldigten von Zwang zur Selbstbelastung*, Studien und Beiträge zum Strafrecht, Cilt. 23, (Thübingen: Mohr&Siebeck, 2019), 5: Yazar, susmanın cezayı arttırıcı etki yapmasının da zor kavramına gireceğini savunur.

temlerinde bağışıklık ve iddia (dava) pazarlığı kurumları bunlara örnektir. Şüpheli veya sanığın peşinen ikrârına dayanan bu müesseseler doktrinde⁷⁶ gönüllülüğü ortadan kaldırdığı, irâde üzerinde baskı yarattığı gerekçeleri ile eleştirilmektedir. Yine, söz konusu düzenlemelerde gerçekleştirilen ciddi ceza indirimleri, birey açıkça zorlanmasa dahi, susma hakkından feragat konusunda son derece teşvik edicidir.⁷⁷ Zirâ diğer bütün şartların aynı kabul edildiği aynı konulu iki davada sırf susma hakkını kullanmayıp işbirliğine gittiği için bir sanık daha az ceza alırken, susma hakkını kullanan ona nazaran daha fazla ceza alacaktır. Bu da, susma hakkının kullanılmasının aradaki fark kadar cezalandırıldığı eleştirilerine neden olmaktadır.⁷⁸

Yargı reformu ile getirilen serî muhakeme usûlünde, Cumhuriyet savcısının başat rol oynadığı bu hukukî süreç, şüphelinin ikrârı ile başlamaktadır. Aydınlatma yükümü de detaylı düzenlenmediğinden, şüphelilere söz konusu usûlü kabul etmeleri hâlinde yarı yarıya daha az ceza alacakları şeklinde özet olarak yapılacak bir bildirim genelde muvafakate karşılanacağı açıktır. Bu durum şüpheliye en baştan “susma hakkını kullanarak iki ceza mı, kullanmayarak bir ceza mı?” şeklinde gerçekleştirilen bir feragat zorlaması

⁷⁶ Luis E. Chiesa, “Beyond Torture: The Nemo Tenetur Principle In Borderline Cases,” *Boston College Third World Law Journal*, no. 30, (2010), 48; Kai Ambos, “The Right of Non-Self-Incrimination of Witnesses Before the ICC,” *LJIL*, no. 15, (2002), 172-174; Judith Hauer, “Book Review- Lutz Eidam, Die strafprozessuale Selbstbelastungsfreiheit am Beginn des 21. Jahrhunderts [The privilege against Self-incrimination in Criminal Proceedings at the Beginning of the 21st Century] (2007),” *German Law Journal*, Cilt. 09, no. 08, (2008), 1048; William J. Stuntz, “Self-Incrimination and Excuse,” *Columbia Law Review*, no. 88 (1988): 1270ff.

⁷⁷ Chiesa, *Beyond Torture*, 49; Mark A. Godsey, “Rethinking the Involuntary Confession Rule: Toward a Workable Test for Identifying Compelled Self-Incrimination,” *California Law Review*, no. 93, (2005), 473; Hauer, *Book Review*, 1049; Stephen C. Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confession and Consensual Resolution of Criminal Cases,” *Electronic J. Comp. L.* 11, no. 3 (Dec. 2007): 8-12.

⁷⁸ Lorenz Leitmeier, “‘Nemo Tenetur’- Ein Nachteiliges Verfassungsrecht?,” *Juristische Rundschau*, no. 9, (2014), 373 -374; Dirk Stalinski, *Aussagefreiheit und Geständnisbonus*, Heinrich-Heine-Universität, Doktora Tezi, (Düsseldorf, Juli 2000), 122-123; Holm Putzke ve Jörg Scheinfeld, *Strafprozessrecht*, 4. Baskı (München: C.H. Beck, 2012), 579.

şeklinde yorumlanabilir. Kaldı ki sonuç itibariyle bu usûlü kabul etmeyen, ancak hakkında âdil yargılanmanın bütün kurallarına riayet edilerek hüküm verilen sanığın cezasının en az iki kat olacağı kanunda açıkça belirtildiğinden, burada şüphelinin gönüllü tercihindен herhâlde söz edilemeyecektir.

Öte yandan usûl ekonomisi, maddî gerçeğin bir an evvel ortaya çıkarılması, çabukluk ve devletlerin ceza politikaları bakımından birçok hukuk sisteminde benzer düzenlemelere yer verildiği de bir gerçektir. AİHM'in de susma hakkını mutlak kabul etmediği⁷⁹ göz önünde bulundurulduğunda, devletin bireyi **işbirliğine zorlaması** ile **işbirliğini ödüllendirmesinin** birbirinden farklı olgular olduğu haklı olarak ileri sürülebilir. Bu bağlamda henüz mutabakata varılmamış "zorlama" ve "irâde özgürlüğü" kavramları üzerinden susma hakkının ihlâl edilip edilmeyeceği hususunda kesin bir kanaate varmak da mümkün olamayabilecektir. Ancak bu gerekçelere dayanarak mevcut hâliyle serî muhakeme usûlünün susma hakkını ihlâl etmediğini iddia etmek de söz konusu olamaz. Zirâ serî muhakeme usûlü, -adil yargılanma hakkı kapsamında da ortaya konulduğu üzere, şüpheliyi ceza muhakemesine ve anayasaya ilişkin birçok hakkıyla devre dışı bırakmaktadır- şüpheliyi serî muhakeme usûlünde bir yargılama süjesi değil, objesi hâline getirmekte ve kurum olarak CMK'nın ruhu ve temel ilkeleriyle çelişmektedir. Bu hâliyle her ne kadar dayanışma ve uzlaşma ruhunun hâkim olduğu bir hukuk devletinde, daha az cezayı gerektiren hafif suçlarda usûl ekonomisi vs. gereği şüphelinin belirli hakları kısıtlanarak yeni bir usûl türü olan serî muhakeme usûlü getirilebileceği kabul edilebilir nitelikte olsa da, bu ancak yeni kurumun **şüphelinin anayasal haklarının, anayasaya uyumlu olacak şekilde sınırlandırılması** ile mümkün olabilir. Âdil yargılama temel hakkını ölçüsüzce sınırlandıran serî muhakeme usûlünün her şeyden önce, son çare olarak orantılı ve en az zarar verici mahiyette olması lâzımdır. Bu Anayasa'nın 13. maddesinin bir gereğidir. Şu şartlar altında, Anayasa'nın

⁷⁹ Çağrı Kan Aydın, *Susma Hakkı*, 161-162; AİHM, "John Murray v. The United Kingdom," 08.021996, (Başvuru No. 18731/9), para. 45-54.

13. maddesi gerek ve asgarî şartlarına uymayarak, hakları ölçüsüzce sınırlayan serî muhakeme usûlü ile şüphelinin susma hakkının ihlâl edildiği sabittir.

E. Kanunî hâkim güvencesi ve anayasal yargı yetkisi

CMK m. 250 yargılama faaliyetinde bulunarak cezayı tayin yetkisini Cumhuriyet savcısına aktarmış bulunmaktadır. Mahkemenin yapacağı klasik anlamda bir kovuşturma değildir. Mahkeme şüpheliyi müdafî huzurunda sadece dinleyecek, sonra –yine sadece- üçüncü fıkradaki şartların gerçekleştiği ve eylemin serî muhakeme usûlü kapsamında kalıp kalmadığını inceleyerek, şartlar oluşmuşsa savcının belirlediği yaptırım **doğrultusunda** hüküm kuracaktır ki düzenleme **emir normu** şeklinde olduğundan takdir yetkisi kullanamayacaktır: *“Cumhuriyet savcısı, şüpheli hakkında serî muhakeme usûlünün uygulanmasını yazılı olarak görevli mahkemeden talep eder. Mahkeme, şüpheliyi müdafî huzurunda dinledikten sonra üçüncü fıkradaki şartların gerçekleştiği ve eylemin serî muhakeme usûlü kapsamında olduğu kanaatine varırsa talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kurar; aksi takdirde talebi reddeder ve soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla dosyayı Cumhuriyet başsavcılığına gönderir.”*. Bu durumda hâkim gerçek anlamda bir yargılama faaliyeti yapmamakta, âdete savcılığın kararını resmîleştiren bir notere indirgenmiş gözükmektedir. Tüm bu hususların *“Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır.”* emri veren Anayasa m. 9; bağımsız ve tarafsız bir mahkemede kanunî hâkim huzurunda yargılanma emri veren kanunî hâkim ilkesi kapsamında; CMK m. 250/11 son cümlede geçen *“talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kurar”* ibaresinin Anayasa’nın *“Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.”* emri veren 138. maddesinin ikinci fıkrası kapsamında tartışılması gerekmektedir. Buna ilâveten ceza muhakemesi hukukunun ana kurallarından biri olan ve CMK m. 217/1’de anılan *“Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdanî kanaatiyle serbestçe takdir edilir.”* hükmü açısından da irdelenmesi icâp etmektedir.

Âdil yargılama ilkesinin ana unsuru, yargılama faaliyetinde bulunmadır. Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır (Anayasa m. 9). Şu hâlde adlî (hukukî, cezaî) ya da idarî bir yargı yetkisinin mahkemeler dışında bir kuruma aktarılması anayasaya aykırıdır. Bu aynı zamanda âdil yargılama ilkesi kapsamında esaslı bir ilke olan kanunî hâkim ilkesi (bağımsız hâkim güvencesi) açısından da tartışmalıdır. Kanunî hâkim ilkesi, kişinin kendisine isnât edilen, suç tarihinden önce ve kanunla kurulmuş bir mahkeme önünde yargılanma hakkını ifâde eder.⁸⁰ İlke hem AİHS m. 6/1 hem de T.C. Anayasası'nın 36/2, 37 ve 142. maddesinde korumaya alınmıştır. Kanunla önceden kurulmuş bir mahkemenin tarafsız, bağımsız ve her bakımdan yetkili (madde, yer, kişi ve görev) hâkimine olağan hâkim (doğal, kanunî hâkim) denilmektedir.⁸¹ Bu ilkenin en önemli yansıması, bağımsızlığı ve tarafsızlığı anayasal güvence altına alınmış bir kurum tarafından yargılanabilmektir. Bağımsız ve tarafsız yargılama anayasal olarak (Anayasa m. 138, 139, 140; AİHS m. 6/1) sadece mahkemelere atfedilmiş bir yetki olup, savcılık makamının böyle bir yetkinliği ve yetkisi bulunmamaktadır. Tüm bunların yanında savcılığın yürütme erki içerisinde bir kurum olduğu ve görevi ile kararlarının idarî nitelikte olduğu baskın görüşü⁸² karşısında, yargı yetkisinin savcılığa devredilmesi kuvvetler ayrılığı ilkesi ile de uyumlu olmayacaktır. Tüm bu nedenlerle mevcut hâliyle serî muhakeme usûlü anayasaya aykırıdır.

F. Şüpheden sanık yararlanır ilkesi

Hüküm, şüpheden arınmış kesin bir vicdanî yargıyı içermektedir. Aksi takdirde suçsuzluk karinesinin bir uzantısı⁸³ daha doğrusu

⁸⁰ Yar. 6. CD, E. 2016/6833, K. 2017/1003, 18.4.2017.

⁸¹ Öztürk ve diğerleri, *Ceza Muhakemesi*, 125.

⁸² Tüm görüşler için bkz. Gülsün Ayhan Aygörmez Uğurlubay, "Güncel Tartışmalar Ve Gelişmeler Işığında Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda İtiraz," *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, no. Özel Sayı: Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZ'e Armağan (2014): 4037, 4038.

⁸³ Yar. CGK, E. 2017/6-87, K. 2017/352, 4.7.2017; Yar. 4. CD, E. 2017/19084, K. 2017/28185, 15.12.2017.

gereği⁸⁴ olarak şüpheden sanık yararlanır ilkesinin (*in dubio pro reo*) uygulama bulması söz konusu olamayacaktır. İlke, kusurun ceza yargılaması sırasında ispatlanmaması ve sabit olmaması durumunda fail aleyhine değil, lehine karar verilmesini ve “*delillerin duruşmada tartışılması sonucunda sanığın suçluluğu veya suçsuzluğu yönünde hâkimde vicdani kanaat uyanmaması hâlinde, bu durumdan sanığın yararlandırılması ve beraat kararı verilmesi gerektiğini ifâde eder.*”⁸⁵ CMK m. 217/1, hâkimin, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabileceğini; CMK m. 223/2, yüklenen suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması veya sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması durumunda beraat kararı verilmesini emretmektedir.

Gerek çelişmeli muhakeme gerekse âdil yargılama ilkesi kapsamında yapılan açıklamalar sonrası, mevcut serî muhakeme usûlü hükümlerinin önemli sorunlu yanlarının olduğu ortaya çıkmıştır. Savcılığın maddî gerçeğin araştırılarak yeterli şüphe sınırını aşmış kesin bir yargıyla mahkûmiyet kararı verdiğine dair herhangi bir unsura, norm içerisinde yer verilmemiştir. Serî muhakeme usûlünde savcılığı şüpheden arınmış kesin yargıya vararak karar vermeye zorlayan herhangi bir emir normunun bulunmaması, şüphe durumunda dahi hüküm kurabilmeye zemin hazırlamaktadır. Tüm bu açıklamalar ışığında mevcut serî muhakeme usûlü ile şüpheden sanık yararlanır ilkesinin ihlâl edildiği ortadadır.

⁸⁴ Yar. CGK, E. 2014/13-676, K. 2016/262, 24.5.2016; Yenisey ve Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi*, 66.

⁸⁵ Yar. 6. CD, E. 2016/6833, K. 2017/1003, 18.4.2017; aynı yönde CGK, E. 2014/13-676, K. 2016/262, 24.5.2016; CGK, E. 2017/6-87, K. 2017/352, 4.7.2017: “*Oldukça geniş bir uygulama alanı bulunan bu ilke, davaya konu suçun işlenip işlenmediği, işlenmişse sanık tarafından işlenip işlenmediği veya gerçekleştirilme biçimi konusunda bir şüphe belirmesi hâlinde de geçerlidir. Sanığın bir suçtan cezalandırılmasına karar verilebilmesinin temel şartı, suçun hiçbir şüpheye mahâl bırakmayacak kesinlikte ispat edilebilmesidir. Gerçekleşme şekli şüpheli veya tam olarak aydınlatılamamış olaylar ve iddialar sanığın aleyhine yorumlanarak mahkûmiyet hükmü kurulamaz. Ceza mahkûmiyeti, toplanan delillerin bir kısmına dayanılıp, diğer kısmı göz ardı edilerek ulaşılan kanaate veya herhangi bir ihtimale değil, kesin ve açık bir ispata dayanmalı, bu ispat, hiçbir şüphe ya da başka türlü oluşa imkân vermemelidir. Yüksek de olsa bir ihtimale dayanılarak sanığı cezalandırmak, ceza muhakemesinin en önemli amacı olan gerçeğe ulaşmadan hüküm vermek anlamına gelecektir.*”

G. Gerekçeli karar verme zorunluluğu

Yargılama makamları tarafından dikkate alınma, tarafların isnâ edilen olguya getirilen delillerin mahkeme tarafından değerlendirilmeye alınması ve deliller üzerinde tartışmasının sağlanmasıdır. Mahkemenin kararını gerekçelendirmesi de yargılama makamları tarafından dikkate alınmanın en önemli göstergesidir. Âdil yargılama ilkesinin bir gereği olarak kabul edilen gerekçeli karar verme zorunluluğu, davanın tüm taraflarının bilgilendirilmesine, böylece de demokratik bir toplumda kamunun, yargı kararlarının sebeplerini bilmelerinin yanı sıra ilgililerin de kanun yoluna başvurma hakkını etkili olarak kullanabilmelerine imkân sağlamaktadır.⁸⁶ Dolayısıyla sonuca etkili tüm argümanlara gerekçede özel olarak ve açıkça yer verilmelidir.⁸⁷ T.C. Anayasası m. 141/3 kapsamındaki gerekçeli karar verme zorunluluğu bu hakkın kullanılması açısından kilit rol oynamaktadır.

Anayasa m. 141 ve CMK m. 34 ve 230 uyarınca bütün mahkeme kararlarının gerekçeli olarak yazılması zorunludur. CMK m. 230 uyarınca hükmün gerekçesinde, suç oluşturduğu kabul edilen eylemin gösterilmesi, ulaşılan kanaat, sanıkların suç oluşturduğu sabit görülen fiilleri ve bunun nitelendirmesinin yapılması, delillerin tartışılması ve değerlendirilmesi, hükme esas alınan veya reddedilen delillerin belirlenmesi ile mantıksal ve hukuksal bütünlük sağlanarak herkesi tatmin edecek ve anlaşılır kararların, bu hâli ile Yargıtay denetimine olanak verecek biçimde gerekçelendirilmesi gerekir.⁸⁸

Serî muhakeme usûlünde hâkim kararını konu eden CMK m. 250/11'de hâkimin sadece üçüncü fıkradaki şartların oluşup oluşmadığına dair bir tespit yapması beklenmekte, bunun dışında her-

⁸⁶ AİHM kararları ışığında ayrıntılı M. Nedim Bekri, "Gerekçeli Karar Hakkı," *Ankara Barosu Dergisi*, no. 3 (2014): 210.

⁸⁷ Bekri, *Gerekçeli Karar Hakkı*, 211.

⁸⁸ Yar. 7. CD, E. 2014/34227, K. 2018/545, 18.1.2018: "Yasal, yeterli ve geçerli bir gerekçe dayanılmadan karar verilmesi, yasa koyucunun amacına uygun düşmeyeceği gibi, uygulama da keyfiliğe yol açacaktır. Bu itibarla keyfiliği önlemek tarafları tatmin etmek, sağlıklı bir denetime olanak sağlamak bakımından, hükmün gerekçeli olmasında zorunluluk bulunmaktadır. Olaylar ve dosyalar ayrı ayrı irdelenmeden ve değerlendirilmeden, genel ifâdelerle ve yetersiz gerekçe ile hükmü kurularak hükmolunması hukuka aykırıdır."

hangi bir muhakeme faaliyetinde bulunması istenmemektedir. Dolayısıyla serî muhakeme usûlünde Cumhuriyet savcısı kanaate ulaştığı ve nihâî yaptırımını belirlediği için, hâkimin bizzat kendisinin bir kanaate ulaşma yetkisi yoktur. Fiilin sübûtuna ilişkin nitelendirme ve mevcut delillere göre bir sonuca varma imkânı ve yetkisi sadece Cumhuriyet savcısına bırakılmıştır. Dolayısıyla mantıksal ve hukuksal bütünlük sağlanarak elde edilecek bir karara ancak savcılık erişebilir. Tüm bu nedenlerle mevcut şartlar altında hâkimin bir gerekçe yaratması söz konusu dahi olamayacaktır. Şu hâlde ne hâkim gerekçesinden ne de gerekçeli karardan söz edilebilir.

H. Âdil yargılanma hakkıyla ilgili varılan sonuç

Mevcut eserde serî muhakeme usûlü hükümlerinin, âdil yargılanma hakkının alt unsurları olan silâhların eşitliği ilkesi, çelişmeli muhakeme ilkesi, meram anlatma hakkı, masûmiyet karinesi, aleyhe delil gösterme yasağı, susma hakkı, kanunî hâkim ilkesi, tarafsız ve bağımsız mahkeme önünde yargılanma hakkı, şüpheden sanık yararlanır ilkesi, gerekçeli karar verme anayasal emrini ihlâl ettiği, dolayısıyla âdil yargılanma hakkına açık bir şekilde aykırı olduğu saptanmıştır. Varılan bu netice karşısında CMK m. 250'nin ciddi bir değişikliğe ihtiyaç duyduğu ortadadır. Anılan ihlâllerin önüne geçmek adına yenilenecek normun CMK'nın temel ilke ve ruhuyla bağdaşır ve anayasal emirlere uygun olması zorunludur. Bu minvâlde *de lege ferenda* öneriler özetle şöyledir:

1. Şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereği, "soruşturma evresi sonunda kavramı" yerine, "yeterli şüpheye ulaşıldıktan sonra serî muhakeme usûlü talebi koşulları oluştuğunda" ifâdesi getirilmelidir.

2. Silâhların eşitliği ilkesi gereği, CMK m. 250/2 hükmündeki bilgilendirme sadece usûl hakkında değil, mevcut deliller hakkında da olmalı ve şüpheliye delillere karşı ne diyeceği mutlâka sorulmalı ve son söz hakkı tanınmalıdır. Norma yeni bir hüküm eklenerek CMK m. 206, 215 ve 216 hükümlerinin kıyasen uygulanacağı belirtilmelidir. Karşılaştırmalı hukukta mahkeme ile yargılamanın tarafları arasındaki anlaşmayı düzenleyen Alman CMK m. 257c 1. fıkrasındaki ikinci cümlede

Alman CMK m. 244/2'nin saklı kalacağı öngörülmektedir. Alman CMK m. 244/2, 5271 s. CMK m. 206 hükmüne tekabül etmektedir.

3. Çelişmeli muhakeme ilkesi ve meram anlatma hakkı gereğince, 2'inci bentte belirtilen önerilere ek olarak yeni normda, CMK m. 147/1-f ve m. 191/3-c kapsamında anılan lehe olan delillerin toplanmasını isteme hakkının serî muhakeme usûlünde de tanınacağına ilişkin atıf hükmüne yer verilmelidir. Alman CMK m. 257c hükmünün 3. fıkrasının 3. cümlesinde yargılama taraflarının meramlarını anlatması bakımından bir imkân sunulacağı açık bir şekilde düzenlenmiştir. Burada hâkimin takdir yetkisi bulunmamaktadır.

4. Masûmiyet karinesinin ihlâl edilmemesi için, birinci bentteki yeterli şüphe kriterinin savcılığın bu usûlü uygulayabilmesi için mutlâka açıkça öngörülmesi gerekmektedir. Buna ek olarak hâkimin de delillere temas ederek, kusur değerlendirmesinde bulunup, kesin bir kanaate varabilmesi, bu ilke bakımından zorunludur.

5. Serî muhakeme usûlünün anayasal açıdan en sorunlu olduğu yerlerden biri kanunî hâkim ilkesi ile tarafsız ve bağımsız mahkeme tarafından yargılanma ilkesi bağlamındadır. Yenilenecek normda yargılama yetkisinin savcıdan alınarak, istisnâsız bir şekilde hâkime aktarılması zorunludur. Türk hukukunda yargılama makamının, mahkeme ve hâkimlik olduğu sabittir. Dolayısıyla bu anayasal esastan uzaklaşamaz (Anayasa m. 9). Ancak yargılama hâkimde olduğu sürece gerekçeli bir hükümden söz edilebilecektir. Alman CMK m. 257c hükmünün başlığı mahkeme ile muhakemenin tarafları arasındaki anlaşmadır. Dolayısıyla anlaşmayı savcılık makamı değil, tek başına Alman mahkemeleri icrâ edebilmektedir. Ayrıca Alman CMK m. 257c 3. fıkranın 4. cümlesinde mahkemenin öneride bulunabileceği ve bu önerinin sanık ve savcı tarafından kabul edilmeden anlaşmanın doğmayacağı düzenlenmiştir. Açık ve net bir şekilde hükmün 3'üncü fıkrasında mahkemenin somut olayı serbest bir şekilde değerlendireceği ve cezayı, bizzat kendisinin bireyselleştirmeye yönelik genel hükümler kapsamında üst ve alt sınırlar çerçevesinde belirleyeceği, bunu açık bir şekilde anlaşmanın içeriğinde açıklayacağı öngörülmüştür.

6. Serî muhakeme usûlü ile etkili kanun yoluna başvurma hakkının ihlâl edilmesinin önüne geçmek adına, hüküm kavramının gereği yerine getirilmelidir. Bu bağlamda yargılama faaliyetinin tekrar hâkime geçmesi yanında, yeni normda mahkeme hükmüne karşı itiraz değil, istinaf kanun yolu öngörülmelidir. Bunun için gerekirse Bölge Adliye Mahkemeleri bünyesinde serî muhakeme usûlü başvurularını inceleyecek daireler oluşturulmalıdır. Önerilen yeni norm ile, olağanüstü kanun yollarıyla alâkalı muhtemel sorunların da önüne geçilmiş olacaktır.

7. En nihâyetinde aleyhe delil gösterme yasağı ve susma hakkı bakımından ihlâllerin önlenmesi ancak yenilecek norm ile âdil yargılanma hakkının ihlâl edilmemesi ve Anayasa m. 13 hükmü gereklerine uyulmasıyla mümkündür.

8. Türk ceza hukuku sisteminde serî muhakeme usûlüne ihtiyaç olduğu ortadadır. Kamusal ihtiyaçları gidermek için şüphesiz ki yeni düzenlemeler getirilerek, bireysel hakların sınırlandırılması; kamusal menfaatlerin bireysel menfaatlerin önüne çekilmesi gerekmektedir. Hukuk devletinde yaşayan her bireyin de bu sınırlandırmalara, dayanışma kültürü içerisinde katlanması beklenmektedir. Ancak bunun için hukuk devletinin de, temel hakların sınırlandırılmasına ilişkin esaslara uyarak, anayasal sınırlar dâhilinde hareket etmesi zorunludur. Bu bağlamda âdil yargılanma hakkı başta olmak üzere, anılan tüm hak ve ilke ihlâllerinin önlenmesi adına, yenilecek norm mutlaka Anayasa m. 13 gereklerine uygun olarak ve en az zarar verici, sınırlandırıcı yöntemler uygulanarak kaleme alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Altıparmak, Cüneyt. "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Altıncı Maddesi Kapsamında Âdil Yargılanma Hakkının Esasları." *TBB*, no. 63 (2006): 244-270.
- Altunkaş, Aysun. *Hukuka Aykırı Delil Teorisi Işığında İfade Alma ve Sorgu*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006.
- Amar, Akhil Reed, Renée B. Lettow. "Fifth Amendment First Principles: The Self-Incrimination Clause." *Michigan Law Review*, no. 93 (1995): 857-928.
- Ambos, Kai. "The Right of Non-Self-Incrimination of Witnesses Before the ICC." *LJIL*, no. 15 (2002): 155-177.
- Aygörmez Uğurlubay, Gülsün Ayhan. "Güncel Tartışmalar ve Gelişmeler Işığında Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda İtiraz." *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, no. Özel Sayı: Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan (2014): 3999-4044.
- Bekri, M. Nedim. "Gerekçeli Karar Hakkı." *Ankara Barosu Dergisi*, no. 3 (2014): 213-228.
- Centel, Nur, Hamide Zafer. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 15. Bası, İstanbul: Beta, Eylül 2018.
- Chesa, Luis E., "Beyond Torture: The Nemo Tenetur Principle In Borderline Cases." *Boston College Third World Law Journal*, no. 30 (2010): 35-66.
- Çulha, Rifat, Fahrettin Demirağ, Ayşe Nuhoğlu, Salih Oktar ve Durmuş Tezcan. *Ceza Muhakemesi Hukuku Başvuru Kitabı*. ed. Feridun Yenisey, 3. Baskı, Ankara: TBB Yayınları, 2018.
- Demirbaş, Timur. *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*. 5. Baskı, Ankara: Seçkin, Nisan 2018.
- Erem, Faruk. "Susma Hakkı." *Yargıtay Dergisi* 18, no. 3 (Temmuz 1992): 296-299.
- Esser, Robert. *Auf dem Weg zu einem europäischen Strafverfahrensrecht*. Berlin: De Gruyter Recht, 2002.
- Feyzioğlu, Metin. "Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi," *AÜHFD* 48, no. 1-4 (1999): 135-163.

- Godsey, Mark A. "Rethinking the Involuntary Confession Rule: Toward a Workable Test for Identifying Compelled Self-Incrimination." *California Law Review*, no. 93 (2005): 465-540.
- Gödekli, Mehmet. "Türk Ceza Muhakemesinde Maddî Gerçeğe Ulaşmanın Ön Koşulu Olarak Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Yasağı." *AÜHFD* 65, no. 4 (2016): 1815-1924.
- Hauer, Judith. "Book Review- Lutz Eidam, Die strafprozessuale Selbstbelastungsfreiheit am Beginn des 21. Jahrhunderts [The privilege against Self-incrimination in Criminal Proceedings at the Beginning of the 21st Century] (2007)." *German Law Journal* 9, no. 8 (2008): 1043-1052.
- Haydar, Nuran. *Susma Hakkı*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2019.
- İnceoğlu, Sibel. *Âdil Yargılanma Hakkı*. Ankara: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serîsi-4, 2018.
- İnci, Z. Özen. "Şüpheli ve Sanığa Rağmen Bir Ceza Muhakemesi Hukuku? Şüpheli ve Sanığın Ceza Muhakemesi İşlemlerine Katlanma Yükümlülüğü ve Bu Yükümlülüğün Sınırları Hakkında Düşünceler." *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 7, no. 2 (2017): 119-168.
- İtişgen, Rezzan. *Kişinin Kendini Suçlamaya Zorlanamaması İlkesi (Nemo Tenetur İlkesi)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2012.
- Kan Aydın, Çağrı. "Âdil Yargılamanın Bir Unsuru Olarak Susma Hakkı." *TBB Dergisi*, no. 91 (2010): 146-180.
- Kafes, Veli. "Ceza Muhakemesinde Meram Anlatma İlkesinin Sağlanması." *CHKD* 3, no. 2 (2015): 181-200.
- Karakehya, Hakan. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi (Âdil Yargılanma Hakkı) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2008.
- Karakehya, Hakan. "Ceza Muhakemesinde Sanığın Meramını Anlatılabilme Hakkının Unsurları." *CHKD* 3, no. 2 (2015): 199-225.
- Kaymaz, Seydi. *Uygulamada ve Teoride Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı (Yasak) Deliller*. Ankara: Seçkin, Eylül 1997.

- Ladewig, Hans Meyer. "Âdil Yargılanma Hakkı I," çev. Özlem Yenerer Çakmut. *Âdil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku*. Ankara: Seçkin, 2004.
- Leitmeier, Lorenz, "'Nemo Tenetur'- Ein Nachteiliges Verfassungsrecht?." *Juristische Rundschau*, no. 9, (2014): 372-377.
- Lushing, Peter. "Criminal Law Testimonial Immunity and the Privilege Against Self-Incrimination: A study in Isomorphism." *The Journal of Criminal Law & Criminology* 73, no. 4 (1982): 1690-1739.
- Memiş Kartal, Pınar. *Âdil Yargılanmanın Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2003.
- Namlı, Mert. *Medeni Usûl Hukuku'nun Yasama Üstü Kaynakları Çerçevesinde Fransız ve Türk Hukuku'nda Çelişmeli Yargılama İlkesi*. TÜSİAD, 2010.
- Özdemir, Didar. "Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Susma Hakkı." *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, no.2 (2017): 149-185.
- Öztürk, Bahri. *Yeni Yargıtay Kararları Işığında Delil Yasakları*. Ankara: AÜSBH İnsan Hakları Merkezi Yayınları, 1995.
- Öztürk, Bahri, Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Özge Sırma Gezer, Yasemin F. Saygılar Kırıt, Özdem Özaydın, Esra Alan Akcan ve Efser Erden Tütüncü. *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*. 11. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017.
- Putzke, Holm, Jörg Scheinfeld. *Strafprozessrecht*. 4. Baskı, München: C.H. Beck, 2012.
- Rösinger, Luna. *Die Freiheit des Beschuldigten von Zwang zur Selbstbelastung*. Studien und Beiträge zum Strafrecht, Cilt. 23, Tübingen: Mohr&Siebeck, 2019.
- Schroeder, Friedrich-Christian, Torsten Verrel. *Strafprozessrecht*. 5. Baskı, München, 2011.
- Schuster, Frank Peter. "İnsan Hakları ve İnsan Onuru Kavramlarının Alman Ceza Muhakemesi Hukuku İşlemlerine Etkisi." çev. Ayşe Özge Atalay. *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10, no. 135-136 (2015): 175-194.

- Stalinski, Dirk. *Aussagefreiheit und Geständnisbonus*. Heinrich-Heine-Universität, Doktora Tezi, Düsseldorf, Juli 2000.
- Stuntz, William J. "Self-Incrimination and Excuse." *Columbia Law Review* 88, no. 6 (1988): 1227-1296.
- Şahin, Cumhur. *Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması*. Ankara: Yetkin Yayınları, 1994.
- Şahin, Cumhur, Neslihan Göktürk. *Ceza Muhakemesi Hukuku II*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Taner, Fahri Gökçen. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Âdil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silâhların Eşitliği*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.
- Thaman, Stephen C. "Plea-Bargaining, Negotiating Confession and Consensual Resolution of Criminal Cases." *Electronic J. Comp. L.* 11, no. 3 (Dec. 2007): 1-54.
- Trechsel, Stefan. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford University Press, 2005.
- Ünver, Yener, Hakan Hakeri. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. C. 1, Ankara: Adalet Yayınevi, 2019.
- Ünver, Yener. "Deliller ve Değerlendirilmesi." *Legal Hukuk Dergisi*, no. 32 (Ağustos 2005): 2885-2913.
- Üzülmez, İlhan. "Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları." *TBB Dergisi*, no. 58 (Mayıs/Haziran 2005): 41-72.
- Yaltı, Billur. *Vergi Yükümlüsünün Hakları*. İstanbul: Beta, Eylül 2006.
- Yenisey, Feridun, Ayşe Nuhoğlu. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 6. Baskı, Ankara: Seçkin, Eylül 2018.
- Yerdelen, Erdal. *Ceza Muhakemesinde Hükümün Gerekçesi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2015.
- Yurtcan, Erdener. *Ceza Yargılaması Hukuku*. 16. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.